

10 1605
370.114
ด 626 1

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ แก่ผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เพื่อให้เกิดการวิจัยครอบคลุม และสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวกคิด ทฤษฎี หลักการ คำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยตามรายละเอียดดังนี้

1. ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและแนวทางการพัฒนา
2. ความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
3. ทฤษฎีแนวกคิดและหลักการของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
4. ประเภทของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
5. องค์ประกอบและคุณลักษณะของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
6. เป้าหมายและประโยชน์ของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
7. แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

1. ความหมายของคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและแนวทางการพัฒนา

1.1 ความหมายของคุณธรรม

คำว่า “คุณธรรม” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 2553) ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรม (คุณนะ -) น. สภาพคุณงามความดี

คุณธรรม เป็นการสมาสคำว่า คุณ กับ ธรรม เข้าด้วยกัน ซึ่ง คุณ หมายถึง มีค่า มีความดี และธรรม หมายถึง ความประพฤดี คุณธรรม หมายถึง ความประพฤดีในสิ่งที่ดีที่มีค่า ประพฤดีแต่คุณงามความดี

ฤกษ์ชัย ฤกษ์กุล (2539 : 2) กล่าวว่า คุณธรรม (Morality) หมายถึง ความเชื่อของบุคคลส่วนใหญ่ซึ่งยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม และส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมกระทำความดี และสร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคม เช่น การรักษาศีล และการประพฤดีตามหลักธรรม หรือคำสอนในพระพุทธศาสนา

ธีรรัตน์ กิจจารักษ์ (2542 : 6) กล่าวว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของคน ซึ่งอุปนิสัยอันดีงามนี้ได้จากความเพียรพยายามที่จะประพฤติจนกลายเป็นสิ่งเคยชินคุณธรรมจะมีความสัมพันธ์กับหน้าที่ เพราะการกระทำหน้าที่จนเป็นนิสัยจะกลายเป็นคุณธรรม

ชาเลื่อง วุฒิจันทร์(2524 :7) อธิบายว่า คุณธรรมเป็นลักษณะความรู้สึคนึกคิดทางจิตใจ จริยธรรมเป็นลักษณะการแสดงออกของร่างกาย

ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี (2525 : 55) ได้เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของคำว่า คุณธรรมและ จริยธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี เป็นสิ่งที่สื่อแสดงความหมายถึงคุณภาพของจิตใจ เช่นเดียวกับจริยธรรม แต่ขณะเดียวกันที่สื่อแสดงถึงความมีตัวตนของมันเองอีกด้วย โดยที่ จริยธรรมมีความหมายที่ใช้หนักไปทางความประพฤติที่ดีงาม หรือถูกต้องกับมคิของสังคมมากกว่า ส่วนคุณธรรมเป็นเรื่องภายในอย่างแท้จริง

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey. 1975 : 12) ได้กล่าวว่าคุณธรรมจริยธรรมคือ หลักความประพฤติที่มีการฝึกอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดีโดยเน้นที่รายบุคคลเท่ากับที่ตระหนักถึงผลทางสังคมที่จะดำรงรูปแบบของสังคมนั้น ดังนั้น หลักจริยธรรมจึงไม่มีใคร คนใดคนหนึ่งผูกขาด การตัดสินใจ ไม่ใช่เรื่องเหนือธรรมชาติ ไม่สร้างรูปแบบเฉพาะผูกขาดหรือวิถีชีวิตเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง การแปลความหมายคุณธรรมในชีวิตสังคมซึ่งเต็มไปด้วยการเร่รุดหน้าที่จะสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลโดยเน้นความสำคัญในด้านจิตใจ ในการจัด จริยศึกษา

โคลบิร็ก (Kohlberg. 1976 : 5) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า คุณธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติและปฏิบัติในสังคมและทำให้บุคคลมีการพัฒนา จนกระทั่งมีลักษณะพฤติกรรมเป็นของตนเองมาตรฐานการตัดสินใจของสังคมจะเป็นเครื่องตัดสินว่าการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก

จากแนวคิดและความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า คุณธรรมหมายถึง สภาพคุณงามความดี และคุณลักษณะหรือสภาวะที่มีค่าอยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้องดีงามซึ่งเป็นภาวะนามธรรมอยู่ในจิตใจของแต่ละคน

1.2 ความหมายของจริยธรรม

คำว่า “จริยธรรม” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 291) ให้ความหมายว่า จริยธรรม น.ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

ไพจิษฐ์ สีนลารัตน์ (2542 : 88) กล่าวถึงความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมประกอบด้วยคำ 2 คำคือ จริยะ และธรรม คำว่า จริยะ หมายถึง ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักการสอนทางศาสนา หลัก

ปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น จริยธรรม จึงได้ความหมายตามตัวอักษรว่า หลักแห่งความประพฤติ หรือแนวทางของการประพฤติ

กรมวิชาการ (2541 : 7) ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม (Ethics) มาจากภาษากรีกว่า Ethos คือ Habit นั่นคือ นิสัย ดังนั้นจริยธรรม และจริยศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการฝึกนิสัย ซึ่งก็มีคำถามว่าฝึกอย่างไรจึงจะเป็นนิสัยบ้างก็มีข้อสงสัยว่านิสัยฝึกกันได้หรือไม่

Ethos หรือนิสัย ตามทฤษฎีของชาวกรีกกล่าวว่า “คนเราเกิดมาเหมือนผ้าขาวแล้วมาฝึกกันโดยต้องทำบ่อย ๆ ทำซ้ำ ๆ จนเป็นนิสัย แล้วจะกลายเป็นคุณธรรม เป็นการเริ่มจากภายนอกเข้าไปสู่ภายใน เป็นลักษณะนิสัยเป็นคุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ฉะนั้นการทำความดีต้องทำบ่อย ๆ จนเป็นนิสัย

ตามหลักพุทธศาสนา กำหนดวิธีฝึกเป็น 2 ส่วน คือ การฝึกจากภายนอกเข้าสู่ภายใน เป็นกระบวนการฝึกกายวาจาใจ ซึ่งจะส่งผลไปยังจิตใจ และการฝึกจากภายในออกสู่ภายนอก เป็นการฝึกจิตศึกษาโดยตรง ฝึกจิตให้มีกรรมฐาน มีสติ จนเกิดความรู้สึกสว่างระว่าง จะได้อะไรไม่คิดพลาด (กรมวิชาการ, 2541 : 7 ; อ้างอิงจาก พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฐัมมจิตโต) และเสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2536, คุณธรรมนักบริหาร)

เสฐียรพงษ์ วรรณปก (2538 : 15) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความดีงามสิ่งที่ควรประพฤติ (ไม่รวมความชั่วที่ไม่ควรประพฤติ) คำว่า “จริยธรรม” เป็น “สมุหนาม” (คำเรียกรวม) ของสิ่งที่ควรประพฤติทั้งหลาย ถ้าจะกล่าวโดยละเอียด สิ่งที่ดีควรประพฤติเหล่านั้นมีอะไรบ้าง เรียกว่า คุณธรรม เช่น เมตตา เป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง กรุณาเป็นคุณธรรมข้อหนึ่ง ขันติเป็นคุณธรรมอีกข้อหนึ่ง ทั้งเมตตา กรุณา และขันติ รวมเรียกว่า จริยธรรม

ประภาศรี สีหอำไพ (2535 : 24 - 25) กล่าวว่า จริยธรรมหมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรม หรือศีลธรรมคุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่น้อมนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว มีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการปฏิบัติตนเองเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและมีมโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามก่านิยมที่พึงประสงค์

สาโรช บัวศรี (2526 : 21) อธิบายว่า จริยธรรม คือสิ่งที่ดีที่เราจำเป็นต้องปฏิบัติ จริยธรรมมีความหมายในสองลักษณะคือ ความหมายอย่างแคบ หมายถึง ศีลธรรม และคุณธรรม ศีลธรรมเป็นข้อห้าม ข้อยกเว้น เช่น ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักขโมย ฯลฯ หรือที่เราเรียก ศีล 5 ศีล 8 และศีล 227 เป็นต้น คุณธรรมเป็นข้อควรส่งเสริมเป็นสิ่งที่พึงประพฤติ คุณธรรมของเราได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่อย่างดี เช่น หิริ - โอตตัปปะ ถนอม - วิริยะ - จิตตะ - วิมังสา

โคลเบิร์ก (Kohlberg, 1976 : 4-5) กล่าวว่า จริยธรรม เป็นพื้นฐานของความยุติธรรม ซึ่งขัดถือเอาการกระจายสิทธิและหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีได้หมายถึงกฎเกณฑ์ที่บังคับโดยทั่วไป แต่เป็นกฎเกณฑ์ซึ่งมีความสากลที่คนส่วนใหญ่รับไว้ในทุกสถานการณ์ไม่มีการขัดแย้งกัน เป็นอุดมคติ ดังนั้นพื้นฐานทางจริยธรรมจึงเป็นการเคารพต่อสิทธิและข้อเรียกร้องของบุคคลอย่างเสมอภาคกัน

บราวน์ (Brown, 1965 : 411) ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรมหมายถึง ระบบกฎเกณฑ์สำหรับวิเคราะห์การกระทำหรือถูกของบุคคล จริยธรรมเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการจากประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งบราวน์จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมออกเป็น 3 มิติ คือ 1) ความรู้ (Knowledge) 2) ความประพฤติ (Conduct) 3) ความรู้สึก (Feeling)

กู๊ด (Good, 1973 : 641) จริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกผิดชอบ ชั่วดี เป็นเกณฑ์มาตรฐานของความประพฤติในสังคมซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง ผลของการกระทำพฤติกรรมนั้นจะเป็นเครื่องตัดสินว่า การกระทำนั้นผิดหรือถูก โดยแต่ละระดับของพัฒนาการทางจริยธรรมจะมีเกณฑ์การตัดสินใจของสังคมนั้น ๆ

เพียเจต์ (Piaget, 1962 : 1) กล่าวว่า จริยธรรม คือ องค์ประกอบของกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บุคคลยอมรับว่าถูกต้องเป็นสิ่งที่ดีที่ควร เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคม

ธรอนไดค์ และบาร์นฮาร์ด (Thorndike & Barnhart, 1957 : 629) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง คุณธรรมหรือการกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควรซึ่งถือว่าเป็นหลักและระเบียบความประพฤติที่ดีงาม

จากแนวคิด และความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง ความดีงามสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ เป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม และเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยโดยทำบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ จนเป็นนิสัย แล้วจะกลายเป็นคุณธรรม เป็นการริเริ่มจากภายนอกเข้าไปสู่ภายในหรือฝึกพิจารณาจากภายในมาสู่ภายนอก และเป็นลักษณะนิสัย เป็นคุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ฉะนั้นทำดีต้องทำบ่อย ๆ จนเป็นนิสัย

1.3 ความหมายของค่านิยม

คำว่า “ค่านิยม” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 242) ได้ให้ความหมายว่า ค่านิยม น. สิ่งทีบุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง

ประสาน มาลากุล ณ อยุธยา (2523 : 45) ให้คำอธิบายให้ความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและค่านิยมของคนไว้ว่า ทัศนคติและค่านิยม (Attitudes and values) นับว่ามีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ทั้งในด้านที่เกี่ยวข้องกับสังคมและพัฒนาการของตัวบุคคลเอง ทัศนคติมี

อิทธิพลต่อการแสดงออกและอาจทำให้ความสัมพันธ์ของเรากับคนอื่น กับกลุ่ม และกับสังคมส่วนรวม เป็นไปอย่างราบรื่นหรือขัดแย้ง เป็นปัญหา ส่วนคำนิยามก็เป็นหลักควบคุมการรับรู้การตัดสินใจ การเลือก และการสนองตอบต่อสิ่งแวดล้อมของบุคคล

รูสเซนีย์ นาคทรพ (2522 : 17) ให้ความหมายคำนิยามว่า คำนิยาม หมายถึง สิ่งสำคัญขั้นมูลพื้นฐานที่ทำให้บุคคลตัดสินใจว่าควรจะทำหรือไม่ควรปฏิบัติ พฤติกรรมหรือการแสดงออกต่าง ๆ ย่อมขึ้นกับลักษณะคำนิยามที่บุคคลมีอยู่ คำนิยามเป็นเรื่องของความคิดในสิ่งที่ควรจะเป็นซึ่งคนส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกัน

แฟรงเคิล (Frankel. 1980 : 215 - 216) ให้ความหมายคำนิยามว่า คำนิยามคือ ความคิดหรือมโนทัศน์ของบุคคลในสิ่งที่บุคคลนั้นเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิต คำนิยามมิใช่เพียงแต่คงอยู่ในประสบการณ์ของแต่ละคน แต่อยู่ในจิตใจของคนซึ่งจะปรากฏให้เห็นจากคำพูดและการกระทำของเขา คำนิยามเป็นมาตรฐานของพฤติกรรม ความสวยงาม ความมีประสิทธิภาพ หรือคุณค่าที่บุคคลเห็นสมควรยึดถือ หรือพยายามที่จะเก็บรักษาไว้

กู๊ด (Good. 1973 : 636) ผู้เขียน “Dictionary of education” ได้ให้ความหมายคำนิยามว่า คำนิยาม หมายถึง คุณลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลได้พิจารณาแล้วว่า มีความสำคัญในแง่ของจิตวิทยา สังคม จริยธรรม หรือ ศุนทรียศาสตร์ เป็นระบบความเชื่อที่เกิดขึ้นภายใน ซึ่งทำให้บุคคลนั้นรู้สึกถึงความมั่นคง ปลอดภัยหรือรู้สึกว่าได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือ

จากแนวคิดและความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า คำนิยาม หมายถึง สิ่งที่บุคคล หรือสังคมยึดถือไม่ว่าจะเป็นหลักการ แนวคิด ความเชื่อ ที่ยึดถือเป็นคุณค่า หรือแนวทางในการตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง ในการดำรงชีวิต

1.4 ความหมายของแนวทางการพัฒนา

คำว่า “แนวทาง” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 599) ได้ให้ความหมายว่า แนวทาง (น.) ทางปฏิบัติที่วางไว้เป็นแนว

คำว่า “พัฒนา” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 779) ได้ให้ความหมายว่า พัฒนา (พัตตะ -) ถ. ทำให้เจริญ

พัฒนากร น. ผู้ทำความเจริญ, ผู้ทำการพัฒนา

แนวทางการพัฒนา หมายถึง ทางปฏิบัติที่วางไว้เป็นแนวทำให้เจริญ

จันงค์ อติวัฒนสิทธิ (2541: 62-67) ได้ให้ความหมายคำว่า การพัฒนา (Development) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีมุ่งดำเนินไปเพื่อบรรลุถึงจุดหมายที่วางไว้ การพัฒนาสามารถดำเนินการได้ในด้านต่าง ๆ และจะต้องดำเนินไปตามแผน หรือขั้นตอนที่วางไว้ พร้อมกับ

การประเมินผลของการดำเนินการนั้น ๆ ว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่

การพัฒนาเป็นกระบวนการทำให้เจริญก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนา การพัฒนาสามารถมองได้ว่าเป็นทั้งสื่อ และจุดหมายปลายทาง ในฐานะเป็นสื่อ การพัฒนาเป็นกระบวนการ หรือเป็นหลักการปฏิบัติ ส่วนในฐานะเป็นจุดหมายปลายทาง การพัฒนาเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับ หรือเป็นอุดมการณ์ที่พึงปรารถนาซึ่งสามารถไปใช้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีตามที่มุ่งหวังไว้ได้ และขณะเดียวกัน การพัฒนาสามารถมองได้ว่าเป็นเครื่องมือเครื่องบงบอกถึงผลสำเร็จแห่งความพยายามของมนุษย์ทางด้านใดด้านหนึ่ง

การพัฒนาเกิดขึ้นจากความเป็นที่ว่างเปล่าของสิ่งที่มีอยู่ ณ นั้น ไม่เป็นที่พึงปรารถนาอีกต่อไป จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงใหม่เพื่อให้เป็นที่พึงปรารถนาแก่ส่วนรวมนอกจากนี้การพัฒนาจากสมมติฐานที่ว่าสภาพของสิ่งที่เป็นอยู่ได้เปลี่ยนแปลงหันเหไปจากระเบียบเดิม ทำให้เกิดปัญหาและมีผลกระทบต่อส่วนรวม ดังนั้นจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้ดีขึ้นเหมือนเดิมหรือดีกว่าเดิมเพื่อไม่ให้มีผลกระทบในเชิงลบ ต่อส่วนรวมอีกต่อไป

การพัฒนาจริยธรรม (Ethical development) คือกระบวนการในการปลูกฝังให้เกิดความเจริญงอกงามทางจริยธรรมแก่บุคคล ให้บุคคลมีความประพฤติและการปฏิบัติสอดคล้องกับระเบียบแบบแผน และบรรทัดฐาน ที่สังคมบัญญัติไว้ และให้สอดคล้องกับหลักศีลธรรมอันดีงามทางศาสนา แนวทางการพัฒนาจริยธรรมที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาจิตใจ (Spiritual development) ซึ่งเป็นกระบวนการในการสร้างจิตสำนึก (Consciousness) ที่ดี จิตสำนึกที่รับผิดชอบและรู้จักแยกแยะสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำออกจากกันได้ด้วยตัวเองให้เกิดขึ้นอย่างถาวรในจิตใจของบุคคล

จากแนวคิดและความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาหมายถึง กระบวนการวิธีทางปฏิบัติ ที่วางไว้เป็นแผนในการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามที่ทำให้มีความเจริญรุ่งเรือง และบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

ทิสนา แชมมณี (2541 : 2) กล่าวว่า “คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม” มีลักษณะมีส่วนคล้ายคลึง และสัมพันธ์กัน ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน คุณธรรม ในความหมายของคุณลักษณะ หรือสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ดีถูกต้อง ดีงาม ซึ่งเป็นภาวธรรมอยู่ในจิตใจ ส่วนจริยธรรม เป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม สำหรับค่านิยมนั้นเป็นหลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่บุคคลยึดถือเป็นคุณค่า หรือแนวทางในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต หากค่านิยมที่แต่ละบุคคลยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตรงกันเป็นจำนวนมาก สิ่งนั้นก็กลายเป็นค่านิยมของสังคมไป ซึ่งสอดคล้องกับ ศาโรช บัวศรี กล่าวไว้ว่า คำว่า “จริยธรรม” มีอยู่หลายรูปแบบ จริยธรรมในรูปแบบ

ของศีลก็มี หรือในรูปของก่านิยมทางจริยธรรม ก็มี นอกจากนั้นจริยธรรมยังอาจรวมถึงก่านิยมในสังคม อีกด้วย เช่น กฎหมาย คนมีจริยธรรมก็คือคนที่ปฏิบัติตามกฎหมาย จริยธรรมทั้งหลายเหล่านี้ บางข้อดีเป็นสภาพ เช่น ความไม่มีตัวตน หิริโอตตปเป หรือแม้กระทั่งนิพพาน และจริยธรรม บางข้อก็อาจจะเป็นพฤติกรรม ได้เช่น การให้ทาน การมีสัมมาอาชีวะ (สาโรช บัวศรี, 2526 : 3 ; อ้างอิงจาก กรมวิชาการ, 2523, **แนวทางพัฒนาจริยธรรมไทย**, หน้า 8) และพระเมธีธรรมาภรณ์ กล่าวว่า จริยธรรมตามพจนานุกรมที่เราใช้คือ หลักที่ควรประพฤติ เพื่อประโยชน์สุขของกันส่วนรวม ในการฝึกจริยธรรมต้องรวมถึงคุณธรรมด้วย จริยธรรมคุณธรรมต้องไปด้วยกัน คุณธรรม ก็สมบัติที่ดีของจิตใจ คนดีมีศีลธรรมเราเรียกว่า กัลยาณชน นั่นก็คนคืออย่างน้อยต้องมี เบญจศีล เบญจธรรม เบญจธรรมนั้นเราเรียกอีกอย่างว่า กัลยาณธรรม คือ คนมีคุณธรรม คนมีศีล คือมีวินัย ด้วยวินัยจะอยู่ได้ต้องมีฐานรองรับคือ คุณธรรม และสามารถที่จะสร้างเสริมวินัยให้กับเด็กได้โดยเริ่มจากการสร้างวินัย นั่นคือ ให้เขาทำซ้ำ ทำบ่อย ๆ วินัยจึงเป็นเครื่องมือสร้างการศึกษา อบรม ให้เกิดกระบวนการที่เราประสงค์ นั่นคือวินัยเป็นเครื่องมือให้การศึกษาอบรม (กรมวิชาการ, 2541 : 9 ; อ้างอิงจาก พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร รัชมจิตโต) และเสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2536, **คุณธรรมนักบริหาร**)

คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2542 : 17 - 18) กล่าวว่า “คุณธรรม จริยธรรม และก่านิยม” มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับทฤษฎีของ แครธวอล, บลูม และมาเซีย (Kraithwohl, Bloom and Masia.) ที่ได้ศึกษันทฤษฎีพัฒนาการคุณลักษณะด้านจิตพิสัยซึ่งมีลำดับพัฒนาการ และรายละเอียดดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2542 : 17 - 18)

1. ขั้นการรับรู้ (Receiving)

จัดเป็นพัฒนาการขั้นแรกที่สุดในด้านนี้ ในขั้นนี้บุคคลจะมีความรู้สึกรับรู้ต่อสิ่งที่ปรากฏหรือมากระทบต่อประสาทสัมผัสของเขา เป็นจุดเริ่มต้นที่จะเรียนรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งเป็นจุดสำคัญยิ่งในการเรียนการสอน หรือการทำงาน เพราะถ้าขั้นการรับรู้ไม่เปิดใจรับสิ่งเร้า ข้อมูลต่าง ๆ รูปแบบการปฏิบัติต่าง ๆ แล้วย่อมจะไม่เกิดการเรียนรู้ใด ๆ ทั้งสิ้น การรับรู้อาจแบ่งเป็น 3 ขั้นย่อย ดังนี้

1.1 การสำนึก เป็นการเริ่มรู้สึก รู้ตัว ดังข้อสังเกต รับรู้ความแตกต่างของสิ่งเร้าที่มากระทบ เช่น รับรู้ความแตกต่างของภาพ เสียง รูปร่าง เหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น รู้ตัวว่าขณะนี้กำลังจะเรียนวิชาอะไร หรือครูกำลังจะให้ทำอะไร

1.2 การตั้งใจรับรู้ เป็นการใส่ใจสิ่งเร้าจนพอควร ฝึกฝืนต่อสิ่งเร้า เริ่มสะสมความรู้ประสบการณ์ในสิ่งเร้านั้น ๆ แล้วนำมารวบกัน หรือยอมรับเพื่อปฏิบัติแต่ยังไม่มีความคิดเห็น การประเมินหรือการตัดสินใจใด ๆ ในการเรียนการสอนใด ๆ ถ้านักเรียนตั้งใจรับรู้ก็จะรับสิ่งที่จะเรียนได้มากถ้าตั้งใจน้อยก็รับได้น้อยหรือไม่ได้เลย

1.3 การเลือกรับรู้ เป็นการจำแนกความแตกต่างเพื่อเลือกสรรรับเฉพาะอย่างหรือเฉพาะเรื่องที่สนใจ หรือเลือกตอบคำถามเฉพาะคำถามที่สนใจ

2. ขั้นการตอบสนอง (Responding)

เป็นพัฒนาการสูงขึ้นซึ่งต่อเนื่องมาจากขั้นที่หนึ่ง กล่าวคือ บุคคลไม่เพียงแต่รับรู้สิ่งเร้าเฉย ๆ เท่านั้น แต่เริ่มมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ตนรับรู้ แบ่งเป็น 3 ขั้นย่อย ๆ ดังนี้

2.1 ยินยอมตอบสนอง เป็นความรู้สึกที่ยอมรับหรือยอมปฏิบัติตามสถานการณ์หรือเรื่องราวที่ยินยอมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ หรือหลักการที่ได้รับมา เช่น ในสิ่งที่เขาได้รับรู้มา เป็นการยอมทำตามด้วยความรู้สึกที่ว่าจำเป็นต้องทำตาม

2.2 สมัยใจตอบสนอง เป็นความรู้สึกว่าจะต้องทำตามปฏิบัติตามในกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยความสมัยใจในขั้นนี้บุคคลจะเริ่มอาสาที่จะทำหรือเข้าร่วมปฏิบัติกับผู้อื่น หรือพยายามหลีกเลี่ยงที่จะปฏิบัติในพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง เช่น อาสาตอบคำถาม สมัยเข้าร่วมชุมนุมต่าง ๆ

2.3 พอใจตอบสนอง เป็นการตอบสนองด้วยความรู้สึกเต็มใจ พอใจต่อพฤติกรรมหรือการแสดงออกของผู้อื่นในพฤติกรรมที่พึงประสงค์ แสดงความไม่พอใจหรือขัดแย้งในสิ่งที่พฤติกรรมไม่พึงประสงค์เป็นการเลือกสรรแสดงตอบสนองต่อสิ่งเร้า เช่น ในการพัฒนาระเบียบวินัย ในขั้นนี้นักเรียนจะเริ่มพอใจต่อพฤติกรรมหรือการแสดงออกของผู้อื่นที่เกี่ยวกับความมีระเบียบวินัยและหรือ เริ่มมีความขัดแย้งต่อพฤติกรรมหรือการแสดงออกที่ไม่มีระเบียบวินัย เป็นต้น

3. การเห็นคุณค่า (Valuing)

เป็นขั้นที่บุคคลเริ่มเห็นคุณค่าประโยชน์ของสิ่งที่เขาได้รับรู้ และสิ่งที่เขาตอบสนองแล้วโดยยอมรับว่าที่เขาได้รับมานำมาปฏิบัติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ มีประโยชน์ มีความหมายต่อเขาเป็นสิ่งที่เห็นคุณค่าที่พึงประสงค์ ส่วนคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ บุคคลจะเริ่มรู้สึกว่ามีประโยชน์ไม่มีความหมายไม่มีค่าต่อเขาแล้ว บุคคลจะพัฒนาถึงความรู้สึกในขั้นนี้ได้ โดยอาศัยการสะสมไว้อย่างช้า ๆ ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ ซึ่งต้องอาศัยเวลา จึงจะเป็นพฤติกรรม การเห็นคุณค่าที่มีความแน่นอนลงแน่นอนกว่ามีการกระทำที่สม่ำเสมอพอควร ในขั้นนี้แบ่งเป็นขั้นย่อย 3 ขั้นดังนี้

3.1 การยอมรับคุณค่า เป็นการยอมรับในคุณค่าของสถานการณ์ เรื่องราว เชื่อในคุณค่าของคุณลักษณะนั้น ๆ และพยายามเพิ่มพูนประสบการณ์ในเรื่องราวนั้น ๆ พยายามปฏิบัติตามบ่อยครั้ง

3.2 การชื่นชมในคุณค่า เป็นการยอมรับ นิยม ในคุณค่าของสถานการณ์ถึงระดับที่ต้องการที่จะแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องการติดตามเข้าช่วยเหลือสนับสนุน ให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ส่งเสริมสิ่งที่เขาเห็นด้วย

3.3 ยึดมั่นในคุณค่า มีความเชื่อมั่นและแน่วแน่ มีความศรัทธาในเรื่องรว่านั้นว่าการจะทำตามและพยายามหาโอกาสที่จะแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือกิจกรรมหรือได้แข่งขันขบวนการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นในคุณค่าที่เขายอมรับ

4. การจัดระบบ (Organization)

ในขั้นนี้บุคคลจะรวบรวมสิ่งที่เป็นคุณค่าไว้ในจิตใจหลายอย่าง ซึ่งจะทำให้เกิดระบบภายในโดยเขาพยายามปรับตัวเองให้เข้ากับคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่เขายอมรับและเห็นคุณค่านั้น และพยายามพิจารณาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยม (Value) ที่เขาเห็นคุณค่าหลาย ๆ อย่างพร้อมกัน แล้วพยายามจัดลำดับค่านิยมต่าง ๆ ที่รับมาแล้วปรับให้เข้ากับสิ่งต่าง ๆ ที่ยอมรับนั้น ๆ ในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อย ๆ ดังนี้

4.1 การสร้างระบบคุณค่า เป็นการสรุปยอดระหว่างคุณค่าของเรื่องราวต่าง ๆ ที่บุคคลยึดมั่นเข้าด้วยกันสร้างความเข้าใจในค่านิยมซึ่งเขาจะแสดงออกโดยการเข้ากลุ่มร่วมสร้างแนวคิดเป็นต้น

4.2 การจัดระบบค่านิยม เป็นการเรียงลำดับความสำคัญของสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ แยกแยะ และจัดคุณค่าต่าง ๆ ให้ผสมกลมกลืนเข้าด้วยกัน สร้างแผน สร้างกฎเกณฑ์ให้สอดคล้องกับสิ่งที่เขายอมรับ เมื่อสร้างระบบขึ้นแล้วจะนำไปใช้กับตัวเองหรือพยายามชักชวนให้ผู้อื่นยอมรับระบบนั้นด้วย

5. การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นพัฒนาการขั้นสูงสุดเมื่อบุคคลเริ่มดัดยอมรับสิ่งที่บุคคลเห็นว่าจัดระบบต่าง ๆ จนเข้ารูปแล้วบุคคลจะติดกับระบบจนเป็นลักษณะเฉพาะของตัวเอง แล้วปฏิบัติหรือยึดถือต่อไปจนเกิดเป็นการแสดงออกตอบสนองในรูปแบบที่คงเส้นคงวาจนจัดได้ว่าเป็นลักษณะประจำตัวของเขาในที่สุดขั้นการสร้างลักษณะนิสัยแบ่งเป็นขั้นย่อยได้ 2 ขั้นคือ

5.1 สร้างข้อสรุป เป็นความพยายามปรับปรุงระบบตนเองให้สมบูรณ์ตามแนวที่ตนเองต้องการ

5.2 กิจนิสัยเป็นการแสดงออกอย่างสม่ำเสมอจนได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเขา ซึ่งแสดงว่าได้เกิดคุณลักษณะเฉพาะนั้น ๆ ในตัวของเขาแล้ว เมื่อบุคคลได้มาจนถึงขั้นเกิดกิจนิสัยแล้วจะมีความคงเส้นคงวาของการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมหรือเข้าไปจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของส่วนรวมที่สอดคล้องกับค่านิยม หรือคุณลักษณะของเขา มีการเทิดทูน หรือเสียสละเพื่อยืนยันอุดมคติที่เขายึดมั่น หรือยกเลิก ได้แข็ง หักเสี้ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์โดยทั่วไปจะมีปรากฏการณ์ที่เป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ ได้แก่ การได้รับยกย่อง ยอมรับ รัมรางวัลหรือเกียรติยศ ได้รับการกล่าวถึงในสังคมหรือกลุ่มชนที่เขาเป็นสมาชิก เช่น เมื่อกล่าวถึง

ความซื่อสัตย์จะนึกถึงบุคคลบางคนที่ในกลุ่มที่มีคุณลักษณะด้านนี้เป็นพิเศษจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

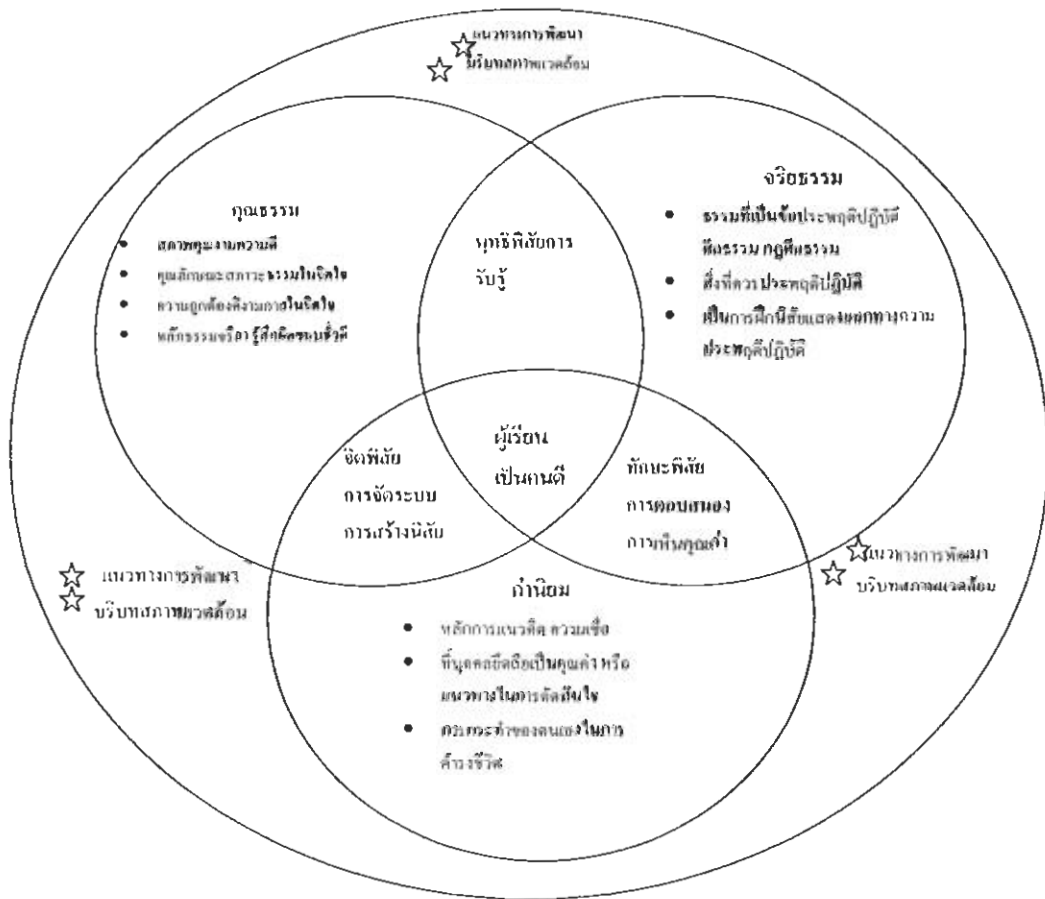
ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการ (มปป : 5) ที่กล่าวไว้ว่าจริยธรรมของบุคคลประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ (Moral reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้อง ดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิด

2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Moral attitude and belief) คือ ความพึงพอใจ สรรพคุณใฝ่ดี เกิดความนิยม ยินดีที่จะรับ นำจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral conduct) คือ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ เชื่อว่าอิทธิพลส่วนหนึ่งของการกระทำหรือไม่กระทำ พฤติกรรมแบบใด จะขึ้นกับอิทธิพลของส่วนประกอบทั้ง 2 ประการ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และบางส่วนอาจขึ้นกับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ลักษณะทางจิตวิทยาบางประการของบุคคลนั้น ๆ หรือความรุนแรงของการบีบคั้นของสถานการณ์ที่รุมเร้าบุคคลนั้นอีกด้วย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักการ และตำรา ได้ทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์พบว่าคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ที่เป็นพื้นฐานในการทำให้คนเป็นคนดีและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย และจิตใจ ซึ่งมีส่วนคล้ายคลึง และสัมพันธ์กัน รายละเอียดดังแสดงในภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 แสดงความสัมพันธ์กันของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

2. ความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์ให้มีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งมีผู้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ความสำคัญของค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม

กรมวิชาการ (2539 : 15) ได้กล่าวไว้ว่า ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม มีบทบาทในชีวิตมนุษย์หลายประการเช่น

2.1.1. ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลาย เป็นตัวกำหนดการแสดงออกว่าควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งจะช่วยกำหนดจุดยืนในเรื่องต่าง ๆ และช่วยประเมินการปฏิบัติของตัวเราและบุคคลอื่น

2.1.2. ทำหน้าที่เป็นแบบแผนสำหรับการตัดสินใจและแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ ทำให้เราเลือกทางใดทางหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา เช่นการตัดสินใจปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตแทนที่จะเลือกในทางช่วยเหลือพวกพ้องหรือปฏิบัติในทางที่ไม่สุจริต

2.1.3. ทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจหรือผลักดันของบุคคล เช่นคนที่นิยมชมชอบการมีอายุยืนยาวมีสุขภาพดี จะผลักดันให้ออกกำลังกายสม่ำเสมอ

จริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและวิชาชีพนั้น ๆ ที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ การขาดจริยธรรมทั้งในส่วนบุคคลและในวิชาชีพ อาจมีผลร้ายต่อตนเอง สังคมและวงการวิชาชีพในอนาคตอีกด้วย ดังจะพบเห็นได้จากการเกิดวิกฤติศรัทธาในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบัน ทั้งในวงการวิชาชีพครู แพทย์ ตำรวจ ทหาร นักการเมืองการปกครอง ฯลฯ จึงมีคำกล่าวว่าเราไม่สามารถสร้างครุฑบนพื้นฐานของคนไม่ดี และไม่สามารถสร้างแพทย์ ตำรวจ ทหาร นักการเมือง และนักธุรกิจที่ดี ถ้าบุคคลเหล่านั้นมีพื้นฐานทางนิสัยและความประพฤติที่ไม่ดี

ดังเช่นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือพระปิยมหาราชของชาวไทย ที่ได้ทรงตระหนักมาแต่แรกเริ่ม ดังในพระราชหัตถเลขาของพระองค์ท่านมีไปถึง สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาชินธุราศ มีข้อความตอนหนึ่งว่า (กรมวิชาการ, 2539 : 15)

ต่อไปภายภาคหน้าคนที่ได้เล่าเรียนคงจะประพฤติดีกว่าคนที่ไม่ได้เล่าเรียนนั้นหาถูกต้องไม่ คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตามกงจะหันไปทางทุจริต คนรู้น้อยก็โกงไม่ค่อยคล่อง ก็โกงไม่สนิท คนรู้มากโกงคล่องขึ้น และโกงพิสดารขึ้น การหลอให้ผู้อ่านอักษรวิธี ไม่เป็นเครื่องฝึกหัดให้คนดี และคนชั่ว เป็นแต่ได้เรียนวิธีสำหรับจะเรียนความดี ความชั่วคล่องตัวขึ้น

จากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ัญชีมานี้แสดงให้เห็นว่า การเรียนทางพระพุทธิศึกษาหรือหัดศึกษานั้นยังไม่เป็นการเพียงพอต้องเน้นหนักไปทางจริยศึกษาด้วย เพราะจริยศึกษาจะช่วยพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีจิตใจและพฤติกรรมที่ดี ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา จึงควรมุ่งพัฒนาบุคคลให้เป็นพลเมืองดี มีจริยธรรม มีสติปัญญาและความรู้ที่ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขนอกจากนั้นทางสถานศึกษาควรปลูกฝังสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศให้แก่เยาวชนของชาติ ทั้งนี้ เพื่อให้เยาวชนของชาติเจริญเติบโตขึ้นเป็นประชากรที่มีคุณภาพดีสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ตนเองและประเทศชาติได้อย่างแท้จริง (กรมวิชาการ, 2539 : 15)

2.2 ความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2542 : 7) ได้กล่าวว่าคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมเป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติที่มีความถูกต้องดีงาม เป็นแนวทางแห่งการถือประพฤติปฏิบัติแต่ลำพังในแนวทางแห่งความดีความถูกต้องนั้น ไม่เพียงพอที่จะ**จูงใจ**ให้คนปฏิบัติ หรือประพฤติคนให้เป็นคนดีได้ เรื่องการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเรื่องทำได้ยาก **ได้มีผู้รู้หลายท่านได้ให้แง่คิด**ในเรื่องความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนี้หลายคนที่**พอจะยกขึ้น**มากล่าวนี้คือ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2542 : 7)

แมกเคนซี (Mackenzie) กล่าวว่า “คุณธรรมคือความรู้และนิสัย” คนที่มีคุณธรรมจึงหมายถึง**คนที่มีความรู้ในหน้าที่** ซึ่งแสดงออกในรูปการกระทำหรือในสถานการณ์จริงอันพอมองเห็นได้

ในเรื่องเดียวกัน อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant นักปรัชญาชาวเยอรมัน ค.ศ. 1724 – 1804) เห็นว่า คุณธรรมคือความดีอันสูงสุด คุณธรรมมีจุดมุ่งหมายในตัวเอง เราทำหน้าที่เพื่อหน้าที่มิใช่ทำหน้าที่เพื่อ**ไปสู่จุดมุ่งหมายอื่น** เช่น ความสุข เป็นต้น คนดีไม่จำเป็นจะต้องได้รับความสุขเป็นสิ่งตอบแทนเพราะเขาทำความดีเพื่อความดีนั่นเอง คนดีอาจได้รับความทุกข์ทรมานตลอดชีวิตก็ได้ คนชั่วอาจมีความสุขก็ได้ คานท์ กล่าวว่า คุณธรรมกับความสุขไม่จำเป็นต้องไปด้วยกัน อาจกลมกลืนกัน อาจขัดแย้งกันก็ได้เพราะคานท์เห็นว่า คนมีคุณธรรมไม่ควรประพฤติคุณธรรมเพื่อความสุข แต่ความผาสุกของคนนั้นย่อมรวมเอาความสุขและคุณธรรมเข้าไว้ด้วยกัน เราควรประพฤติคุณธรรมเพื่อความสุขของผู้อื่น **ไม่ใช่เพื่อตัวเอง** จะกลายเป็นคนเป็นแก่ตัว

อิมมานูเอล คานท์ ยืนยันว่าคุณธรรม มีจุดมุ่งหมายในตัวเอง คนดีไม่จำเป็นจะต้องได้รับความสุขเป็นสิ่งตอบแทนเสมอไป เพราะทำดีเพื่อความดี มิใช่ทำดีเพื่อความสุข ค่าของมนุษย์มิใช่ดีค่าได้เป็นตัวเงิน แต่วัดค่าด้วยคุณธรรมที่มี สูงต่ำกว่ากัน ซึ่งหมายความว่าความดีเพื่อความดีมากกว่ากัน เมื่อผู้ใดทำความดีมาก ผู้นั้นย่อมมีคุณธรรมมาก

2.2.1 ความสำคัญของคุณธรรมต่อตัวบุคคล

2.2.1.1 คุณธรรมเป็นเครื่องชำระศักดิ์ศรีของมนุษย์ เราไม่ตีค่าของมนุษย์เป็นตัวเลขแต่จะตีค่ากันด้วยคุณธรรม ค่าของมนุษย์มิใช่ดีค่าเป็นตัวเงินแต่วัดค่าด้วยคุณธรรมที่มี

2.2.1.2 คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมบุคลิกภาพ ผู้มีคุณธรรมจะมีความสมบูรณ์ในความคิดในคำพูด และในการกระทำ อีกทั้งมีหลักที่มั่นคงในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นที่มาของความมั่นคงทางจิตใจ

2.2.1.3 คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมมิตรภาพทำให้ความสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นไปอย่างราบรื่นผู้มีคุณธรรมย่อมทำให้เป็นที่เชื่อถือ นับถือจากผู้อื่น ทำความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นได้

2.2.1.4 คุณธรรมเป็นเครื่องสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการทำแต่สิ่งที่ถูกที่ควรแล้ว ยังสบายใจที่ไม่ต้องระแวงระวังในอันตรายที่จะมีมาอีกด้วย เพราะผู้ที่คุณธรรมจะเป็นผู้นำรักเมื่อเป็นคนที่น่ารักแล้ว อันตรายก็จะไม่มี

2.2.1.5 คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จและความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต

2.2.2 ความสำคัญของคุณธรรมต่อส่วนรวม

คุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่ประเทศชาติ เพราะความสงบสุขของประเทศชาติจะมีได้ก็ต่อเมื่อคนในชาติมีคุณธรรมบางประการที่ทำให้ไม่เบียดเบียนกัน ไม่เอาเปรียบกัน ไม่ใช้สิทธิเสรีภาพจนเกินเลยล่วงล้ำสิทธิกันและกัน ไม่ละเลยการปฏิบัติตามกฎหมาย วินัย และจรรยาวิชาชีพที่ใช้บังคับกัน เป็นต้น และความเจริญของประเทศชาติจะมีได้ก็ต่อเมื่อคนในชาติมีคุณธรรมบางประการที่ทำให้ร่วมมือร่วมใจกันมุ่งมั่นสร้างและพัฒนาประเทศชาติ เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม ช่วยกันป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ประเทศชาติ เป็นต้น

มนุษย์แต่ละคนมีหน้าที่มากอย่าง การจะทำหน้าที่ทุกอย่างให้สมบูรณ์นั้นเป็นเรื่องยากมากมนุษย์ที่ดีที่สุดและหาได้ยากก็คือ มนุษย์ที่ทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์ที่สุดนั่นเอง คนกวาดถนนที่ทำหน้าที่ของตนดีที่สุด ย่อมดีกว่าอธิบดี หรือรัฐมนตรีที่มีข้อบกพร่องมากมาย นี่พิจารณาในแง่จริยศาสตร์

คนโดยส่วนมากมักมีลักษณะบกพร่องอยู่ 2 ประการ คือ ทำอะไรเกินหน้าที่อย่างหนึ่ง และทำกิจในหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์อย่างหนึ่ง คนที่ทำอะไรเกินหน้าที่ของตนไปมักเกี่ยวกักร้าวเกี่ยวข้องกับกิจการของคนอื่น หรือเอาภาระของคนอื่นมาเป็นของตนโดยไม่มีเหตุผลสมควร จนเป็นที่เบียดเบียนชิงชังของผู้เกี่ยวข้องทั่วไป บางที่ทำการผิดพลาดไปก่อให้เกิดผลร้ายแก่ตนจนเสียชื่อเสียง เสียคนไปก็มีบุคคลย่อมสามารถทำงานที่ใคร ๆ เห็นว่า ค่ำด้อยไร้เกียรติให้เป็นงานที่สูงส่ง มีเกียรติในสายตาของบัณฑิตได้ก็โดยการทำงานนั้นอย่างตั้งใจจริง และทำอย่างดีที่สุดให้ถูกต้องเหมาะสมที่สุด

2.2.3 ความสำคัญของค่านิยม

เจตคติหลาย ๆ เจตคติจัดกลุ่มกันเป็นค่านิยม ค่านิยมจึงเป็นความรู้สึกหนักแน่นกว่าเจตคติ และมีบทบาทสำคัญมากต่อการกระทำของบุคคล ต่อการตัดสินใจ ต่อการเปลี่ยนเจตคติ และต่อการสร้างอุดมการณ์ของบุคคล ค่านิยมมีบทบาทสำคัญในการจัดกลุ่มของพฤติกรรมและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอย่างมาก มีผลต่อการตัดสินใจอะไรผิด อะไรถูก อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ

สังคมจะอยู่ได้เพราะมีโครงสร้างทางสังคมดี โครงสร้างทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โดยอาศัยวัฒนธรรมเป็นกรอบและเครื่องยึดเหนี่ยว โครงสร้างสังคมมีองค์ประกอบ 2 อย่างคือ สถาบันสังคม และองค์การสังคมในองค์การสังคมเป็นกระบวนการจัดระเบียบของสังคม โดยอาศัยความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม คุณ徳การณ์ คุณธรรม บรรทัดฐาน สัญลักณ์ สถาบันภาพและบทบาท เป็นต้น สิ่งนี้ก็จะเกิดเป็นวัฒนธรรมของสังคม ดังนั้นถ้าสังคมมีค่านิยมเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมของสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย การปลูกฝังค่านิยมที่ดี ที่ถูกต้องจึงทำให้ได้วัฒนธรรมที่ดีงาม นัยกลับกันวัฒนธรรมสร้างเสริมค่านิยม

คนเราจะเป็นคนดีที่สังคมต้องการนั้น จะต้องได้สัมผัสกับสิ่งที่ดีมาก่อนเกิดความรู้สึก ค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อเนื่องกันสังคมปรารถนาจะเป็นลักษณะของคนการแสดงผลพฤติกรรมอย่างไรของคน ค่านิยมเป็นตัวหล่อหลอมมาก่อนคนเป็นส่วนประกอบย่อยของสังคม ถ้าคนมีค่านิยมที่พึงประสงค์และเป็นสิ่งที่มนุษย์โลกต้องการ ตามความกิดของพาร์สัน กล่าวว่ ค่านิยมร่วมกำหนดรูปและควบคุมชีวิตของสังคมทั้งหมด เพราะมันแสดงออกโดยผ่านบรรทัดฐานซึ่งกลายสถานะเป็นสถาบันในกลุ่มคนหลายกลุ่มและนำบรรทัดฐานเหล่านี้เข้าไปในลักษณะบุคลิกภาพ

ปาลิดา กุลรุ่งโรจน์ (2548 : สัมภาษณ์) ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย กล่าวว่ สภาพทั่วไปแม้ว่าทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายได้มีการกำหนดเป็น นโยบายเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของผู้เรียนว่า จะต้องมีความประพฤติดี มีคุณธรรม นำวิชาการ และให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนับสนุน ให้เกิดการพัฒนาที่ตามที แต่ก็ยังพบว่าผู้เรียนยังมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องยาเสพติด อบายมุข ู้สาว ความประพฤติ การทะเลาะวิวาท และไม่สนใจการเรียน ในส่วนนี้ก็คือว่าเป็นปัญหาระดับหนึ่ง จึงได้ขอความร่วมมือผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ ได้ช่วยกันเอาใจใส่ในเรื่องนี้ให้มาก และยังคงกล่าวอีกว่หากจะได้ให้ผลเป็นรูปธรรม ในทางปฏิบัติมากยิ่งขึ้นกว่านี้ คิดว่เรา น่าจะมีแนวทางหรือวิธีการเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้บริหารครูอาจารย์ได้นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์แก่ผู้เรียนน่าจะมีการพัฒนาดีขึ้น และก็จะบรรลุตามเป้าหมายที่เราต้องการ

ประสิทธิ์ สุขชุม (2548 : สัมภาษณ์) ผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนราชสถิตวิทยา คณะทำงานโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย กล่าวว่ การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ จำเป็นต้องพัฒนาเพราะว่าตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กำหนดให้สถานศึกษาดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องอีกทั้งยังกำหนดให้มีการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของผู้เรียนดังกล่าวกัด้วย และยังได้กำหนดให้ผู้เรียนทุกคนจะต้องผ่านเกณฑ์การประเมินตามคุณลักษณะดังกล่าวที่สถานศึกษากำหนด จึงมีความจำเป็นจะต้องพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ซึ่ง

ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์นั่นเอง แม้ว่าจะได้กำหนดไว้เช่นนี้ก็ตามสภาพที่เป็นจริงปรากฏยังพบว่า ผู้เรียนยังขาดคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งได้จากผู้เรียนมีปัญหาเรื่อง ขาดสมาธิ เรื่องอวดโอ้อวด อยู่ในโรงเรียนแม้โรงเรียนจะเข้าร่วมในโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมดจึงคิดว่าควรจะต้องมีแนวทางที่ชัดเจนเพื่อกำหนดเป็นนโยบาย และสร้างความตระหนักเห็นความสำคัญของแนวทางการพัฒนาเพื่อนำไปใช้ในสถานศึกษาให้เกิดผลแก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สมหมาย เก่งการ (2548 : สัมภาษณ์) ผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนอนุบาลวัดอ่างทอง กล่าวว่า ด้วยสภาพทั่วไปการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง ก็มีการดำเนินการอยู่แต่ยังไม่เป็นที่พอใจ ไม่ว่าจะเป็นการมอบให้ครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษา เข้าไปดูแลนักเรียนการจัด โรงเรียนวิถีพุทธ การให้ครูเน้นการสอนคุณธรรม ในกลุ่มสาระก็ถามยังพบว่า เรื่องคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียนยังมีปัญหาอยู่ และมีความต้องการปรับปรุงพัฒนา ซึ่งอยากจะให้ครูประจำชั้น และครูที่ปรึกษามีแนวทางปฏิบัติ ในทิศทางเดียวกัน และถ้าหากมีแนวทางเป็นคู่มือให้กับผู้บริหารและครู ได้เป็นแนวทางปฏิบัติก็จะดีมากยิ่งขึ้น

3. ทฤษฎีแนวคิดและหลักการของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

ทฤษฎีแนวคิดและหลักการของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ตามที่ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2542 : 15 - 21) ได้กล่าวไว้มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของฟรอยด์

ซิกมันด์ ฟรอยด์ นักจิตวิทยาชาวออสเตรียคนกลุ่มแรกที่มีชื่อเสียงในการนำเสนอทฤษฎีพัฒนาการทางด้านจริยธรรม ได้อธิบายการเกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ว่า เนื่องมาจากปัจจัยผลักดันจากจิตใต้สำนึก ซึ่งประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ

อีโด (Id) เป็นพลังงานจิตด้วยมนุษย์มาตั้งแต่เกิด หมายถึง สัญชาตญาณด้วยแรงขับภายใน ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้มีการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตามความต้องการ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องควรหรือไม่ควรแต่อย่างใด ที่เรียกกันว่าพลังแสวงหาความสุข เมื่อต้องการอย่างไร ก็จะพยายามหาทางตอบสนองความต้องการทางกายของตนอย่างนั้น ๆ จนได้ อาจจะเรียกว่า “สันดานดิบของมนุษย์” ก็ได้

อีโก (Ego) เป็นพลังแห่งการรู้และความเข้าใจ การรับรู้ข้อเท็จจริง การใช้เหตุผล การดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย เป็นส่วนหนึ่งของการแสวงหาวิธีการเพื่อตอบสนองพลังอีโด เช่น เมื่อหิวพลังอีโกก็จะใช้เหตุผลตรึกตรองว่าจะบำบัดความหิวนั้นด้วยวิธีการใดตามสภาพแวดล้อม เช่น

หาอาหารจากตู้กับข้าวในครัว ไปรับประทานอาหารนอกบ้าน หรือดื่มน้ำ วิ่งราวเขามากิน พลังอีโก้
เป็นพลังของจิตที่คอยยับยั้งการแสดงพฤติกรรมตามความต้องการของอิด โดยทำการควบคุมจิตใจมิ
ให้แสดงพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของสังคม

ซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) เป็นส่วนหนึ่งของจิตที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางด้านคุณธรรม
และคอยกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมตามปทัสถานของสังคม โดยซูเปอร์อีโก้กระตุ้นให้อึดละ
ทั้งความไม่ถูกไม่ควร และสนับสนุนอีโก้ให้เปลี่ยนทิศทางพฤติกรรมไปในทางที่ถูกที่ควร มี
ลักษณะเป็นค่านิยมต่าง ๆ เช่น ความดี ความซื่อ ความถูกต้อง มโนธรรม คุณธรรม ความยุติธรรม
ซูเปอร์อีโก้เป็นพลังที่หักห้ามความรุนแรงของพลังอิด โดยเฉพาะหลังจากศึกษาคุณธรรมทางเพศ
และความก้าวร้าวรุนแรงทั้งหลาย

การทำงานร่วมกันของพลังทั้ง 3 ลักษณะบุคลิกภาพของมนุษย์เกิดจากการทำงานร่วมกัน
ของพลังทั้ง 3 นี้ พลังใดมีอิทธิพลเหนือพลังอื่น ข่อมเป็นตัวยุติลักษณะบุคลิกภาพของบุคคลนั้น เช่น
ถ้าพลังอิดมีอำนาจสูง ก็มีบุคลิกเป็นเด็กไม่รู้จักโต เอาแต่ใจตนเอง ถ้าพลังอีโก้มีอำนาจสูง ก็จะเห็น
คนมีเหตุมีผล เป็นนักปฏิบัติที่ดี ถ้าพลังซูเปอร์อีโก้มีอำนาจสูง ก็เป็นนักอุดมการณ์ นักทฤษฎี
นักพัฒนาสังคม ฯลฯ

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้น เชื่อว่าจริยธรรม
ของเด็กจะได้รับการปลูกฝังจากพ่อแม่ และผู้ใกล้ชิดเป็นสำคัญ โดยอาศัยกระบวนการให้รางวัลและ
การลงโทษเป็นเครื่องมือในการอบรมจริยธรรม โดยจะได้รับการพัฒนาขึ้นในระบบซูเปอร์อีโก้ เด็ก
จะมุ่งกระทำตนตามกระบวนการลดแบบ จากการอบรมเลี้ยงดูมาแต่เยาว์วัย ทำให้เด็กลดแบบ
บุคลิกภาพ ค่านิยม และมาตรฐานจริยธรรมในสังคม จนในที่สุดเด็กจะยอมรับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ใน
สังคมมาเป็นหลักปฏิบัติของตนเอง และเด็กยังยอมรับต่อการให้รางวัลและการลงโทษตัวเองอีกด้วย
กล่าวคือ เมื่อจริยธรรมได้รับการปลูกฝังในระบบซูเปอร์อีโก้ของเด็กแล้ว ทุกครั้งที่เขากระทำผิด เขา
ก็จะลงโทษตนเองด้วยการแสดงความรู้สึกผิด และเมื่อปฏิบัติได้ตามมาตรฐานจริยธรรม ก็จะมีการ
ให้รางวัลแก่ตนเอง ซึ่งแสดงออกด้วยการชื่นชมนิยมนกข่งตนเอง เป็นต้น

3.2 ทฤษฎีของเพียเจต์

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ ฌอง เพียเจต์ (Piaget, Jean) กล่าวว่า “จริยธรรม
เกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติตนสัมพันธ์กับสังคม การพัฒนาจริยธรรมจึงต้องมีการพิจารณา
เหตุผลเชิงจริยธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคลซึ่งมีวุฒิภาวะสูงขึ้น การรับรู้จริยธรรมก็
พัฒนาขึ้นตามลำดับ” การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ มีขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นก่อนจริยธรรมยังไม่เกิดจริยธรรม แต่สามารถเรียนรู้จากประสาทสัมผัส
และมีพัฒนาการทางสติปัญญาในขั้นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อน ปฏิบัติการตามคำสั่ง ซึ่งในระยะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นยึดหลักแห่งตน เกิดหลักความคิด มีพัฒนาการทางสติปัญญาสูงขึ้นตามประสบการณ์ทางสังคม คลายความเกรงกลัวอำนาจภายนอก เริ่มมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น

3.3 ทฤษฎีของลอว์เรนซ์ โกลเบอร์ก

โกลเบอร์ก (Kohlberg) เป็นนักการศึกษาด้านจริยธรรม เป็นผู้นำทฤษฎีจริยศึกษา สังเคราะห์ ได้ไปนำเอาความรู้ทางปรัชญา จิตวิทยา สังคมวิทยา และวิทยาศาสตร์ มาประกอบกัน ขึ้นเป็นทฤษฎีบูรณาการ (Integrated Theory) โกลเบอร์กได้วิเคราะห์หลักพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral development) ออกเป็น 6 ระดับขั้น ที่มีอำนาจในการนำไปใช้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะเลือกได้ในสถานการณ์ของการพิจารณาสิ่งที่ปรากฏเป็นคุณธรรม มีดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การเชื่อฟังและการลงโทษ (Obedience and punishment) พิจารณาในด้านประเด็นของการถือเอาอรรถาของตัวเองเป็นใหญ่

ขั้นที่ 2 การแสวงหารางวัล (Exchange) เป็นเป้าหมายตามลักษณะเฉพาะรายบุคคลและการแลกเปลี่ยนกันอย่างเสมอภาคที่ตกลงกัน เพื่อจะยอมรับความคิดเห็นของกันและกันในสังคมเพื่อแสวงหารางวัล

ขั้นที่ 3 การทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น (Conformity) ความสัมพันธ์และการทำตามรูปแบบตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ เป็นการแลกเปลี่ยนกันในความคาดหวัง การติดต่อประสานงานและความสัทธิฐานอัน ไว้วางใจต่อผู้อื่นโดยการปฏิบัติที่ดีงามต่อกันตามบทบาทและหน้าที่ของตน

ขั้นที่ 4 การทำตามหน้าที่ในสังคม (Social system) ระบบสังคมและความมีสดีรับผิดชอบที่จะให้มีการดำเนินการตามหน้าที่ที่ตนกระทำในสังคมนั้น เพื่อรักษาระเบียบทางสังคมและทำหน้าที่ของสังคมจึงต้องรักษาสถาบันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นโดยส่วนรวม

ขั้นที่ 5 การทำตามกฎเกณฑ์ และข้อสัญญา (Contract) สิทธิพื้นฐานและพันธสัญญาทางสังคมที่ใช้กับประชาชนโดยส่วนรวม จะต้องยึดถือค่านิยมซึ่งมีมากมายแตกต่างกันไป รวมทั้งความคิดเห็นซึ่งมีอยู่เฉพาะกลุ่ม นำมารวมกันเป็นพันธสัญญาของสังคมร่วมกัน

ขั้นที่ 6 การยึดในมโนธรรมตามหลักสากล (Universal) หลักจริยธรรมสากลถือเป็นการแนะแนวทางให้มนุษย์ชาติกระทำตามข้อกำหนดของสังคมพื้นฐานของแต่ละแห่งโดยภาพกว้างและลึก การถือเอาความเคารพนับถือให้บุคคลอื่นเป็นจุดหมายมิใช่เป็นวิธีการ ความยุติธรรมไม่ขึ้นกับวัฒนธรรมเฉพาะแห่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่งเท่านั้น

โกลเบิร์ก เห็นว่า จริยธรรมเป็นลักษณะประสบการณ์ และหน้าที่ที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์เป็นมาตรฐานความประพฤติในสังคม บุคคลจะพัฒนาความรับผิดชอบชั่วดี ให้เหตุผลจนกระทั่งพัฒนาพฤติกรรมของตนเองมีความสัมพันธ์ในสังคมตามสิทธิและหน้าที่อย่างถูกต้องดีงาม

3.4 ทฤษฎีของอิมมานูเอล คานท์

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมัน เป็นนักเหตุผลนิยม เป็นผู้นำทฤษฎีเหตุผลนิยม (Rigorism) หมายถึงสิทธิที่ยึดมั่นในคุณธรรมได้ริเริ่มจริยธรรมแบบหน้าที่นิยม (Deontologism) หรือในเหตุผลอย่างเคร่งครัด อาจเรียก Moral purism หรือ Formal Ethics

จากแนวความคิดของคานท์ ถือว่ามโนธรรมเป็นเหตุผลภาคปฏิบัติ มันบ่งบอกถึงกฎศีลธรรมในตัวเองคือ เป็นที่รู้จักกันได้เอง รู้ขึ้นในใจของตนเอง มันเป็นสิ่งที่นิมมาก่อน ไม่ใช่มีขึ้นหรือประจักษ์เพราะประสบการณ์ (not empirical) เป็นสิ่งที่นิมิตเป็นพยาน

ตามแนวคิดของคานท์ มีความเห็นว่า ดี ชั่ว ผิด ถูก ที่เป็นศีลธรรมนั้นเป็นสิ่งถาวรตายตัว ค่าของจริยธรรมเป็นสิ่งที่มิจริงตายตัว จะถือเอาผลของการกระทำมาตัดสินไม่ได้ ทฤษฎีนี้จะยึดถือกฎระเบียบเป็นหลักเกณฑ์มาตรฐาน **การพิจารณาตัดสินคุณค่าจะนำไปตามหน้าที่ที่ระบุไว้เป็นข้อกำหนดนั้นจะแปรเปลี่ยนโดยเลี้ยวไปใช้เหตุผลจากผลการกระทำไม่ได้** แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์เพียงใดก็ตาม **สิ่งที่คานท์เชื่อว่าเป็นการกระทำที่ดีนั้น** ไม่มีอะไรในโลกนี้ที่คิดว่าเป็นสิ่งที่ดีโดยปราศจากเงื่อนไข นอกจากมีเจตนาที่ดี ดังนั้น การทำหน้าที่จึงเป็นเจตนาที่ดี ไม่ใช่การกระทำตามแรงกระตุ้นของสัญชาตญาณและความรู้สึกตามอารมณ์ปรารถนา แต่ทำตามเจตนาที่เกิดจากสำนึกในหน้าที่

การกระทำที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวถือว่าไม่ได้ทำตามหน้าที่ ผู้ทำตามหน้าที่ต้องไม่คำนึงถึงตนเองและคนใกล้ชิด **ชีวิตที่สมบูรณ์** คือชีวิตที่อยู่กับศีลธรรม ต้องทำตามหน้าที่โดยไม่คาดหวังผลไม่ว่าจะเป็นคุณหรือโทษ แต่ให้ทำตาม**เหตุผลคือกฎศีลธรรม** ปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยไม่ทำตนให้เหนือผู้อื่น มีอิสระจากกระแสนิยมที่ผลักดันให้การกระทำ คนที่เป็นอิสระคือคนที่หลุดพ้นจากกระแสนิยมของแรงขับ ด้วยความอยากได้ผลประโยชน์มากขึ้นอยู่กับเหตุผลหรือปัญญา

กฎศีลธรรมเป็นความถูกต้อง เป็นหลักสากล ถ้าเหตุผลเป็นสากลคนก็จะทำตามหลักสากลด้วย ปรัชญาของคานท์ มี**จุดเด่นที่สุด**คือ การสอนให้คนสำนึกในหน้าที่ สอนให้คนไม่ยกตัวเองเหนือกฎซึ่งเป็นกฎศีลธรรมที่**ไม่มีข้อยกเว้นสำหรับใคร** แม้แต่ตนเอง ทุกคนมีค่าของตนเองเท่ากับผู้อื่น จุดหมายในการดำรง**ชีวิต**ก่อนข้างเป็น**อุดมคติ**ตายตัว ไม่ให้ความสำคัญแก่ความรู้สึกของมนุษย์ แต่เคร่งครัดตายตัวใน**หลัก จริยศาสตร์** จึง**ให้เป็น**กฎสากล โดยไม่ถือว่าผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำให้มีส่วนในการ**ตัดสิน**การกระทำว่าถูกหรือผิด คานท์ มองโลกในแง่เดียวคือ คิด

ว่าคนมิได้มีชีวิตอยู่เพื่อความสุข แต่มีชีวิตอยู่เพื่อศีลธรรมอันบริสุทธิ์ การใช้ชีวิตตามเหตุผล หรือการใช้ชีวิตทางศีลธรรมทำให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์

3.5 ทฤษฎีของแกรธวอล บลูม และมาเซีย

แกรธวอล, บลูม และมาเซีย (Krathwohl Bloom and Masia) ได้กำหนดทฤษฎีจำแนกระดับคุณภาพของการเรียนรู้ด้านจิตใจ (Affective domain) ที่ครอบคลุมความสนใจ ทศณคติ ค่านิยม และลักษณะนิสัย โดยจัดลำดับขั้นตอนคุณลักษณะด้านความรู้สึกลงไว้ 5 ประการ ดังนี้

3.5.1 การรับรู้ (Receiving) เป็นจุดเริ่มต้นที่บุคคลจะเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ และเกิดความรู้สึกล่อสวกการกระทำหรือสิ่งเร้าที่ปรากฏ การรับรู้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นย่อย โดยถือปริมาณการรับรู้เป็นเกณฑ์ดังนี้

3.5.1.1 การสำนึก เป็นการเริ่มรู้สึกหรือสำนึกเกี่ยวกับลักษณะ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่มาเร้า

3.5.1.2 การตั้งใจรับรู้ เป็นการใส่ใจสิ่งเร้านานพอสมควร แต่ยังไม่มีความคิดเห็นหรือประเมินตัดสินใด ๆ เป็นเพียงการสังเกตเห็น

3.5.1.3 การเลือกรับรู้ เป็นการรับรู้สิ่งเร้าโดยมีการจำแนกความแตกต่าง ยังไม่มีการประเมินใด ๆ

3.5.2 การตอบสนอง (Responding) เมื่อบุคคลรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ และจะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ตนรับรู้ ขั้นตอนการสนองแบ่งออกเป็น 3 ขั้นย่อย ดังนี้

3.5.2.1 ยินยอมตอบสนอง เป็นการยอมรับหรือยอมปฏิบัติตาม

3.5.2.2 สมัครงใจตอบสนอง เป็นความรู้สึกที่ทำการกรรมนั้นด้วยความสมัครงใจ

3.5.2.3 พอใจตอบสนอง เป็นการตอบสนองด้วยความรู้สึกเต็มใจ พอใจ มีความเพลิดเพลินสนุกสนานรื่นเริง

3.5.3 การเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นความรู้สึกที่เกิดจากการประเมินสถานการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ว่ามีประโยชน์หรือไม่อย่างไร การเห็นคุณค่าจะเกิดขึ้นช้า ๆ โดยมีการสะสมไว้เรื่อย ๆ พฤติกรรมการเห็นคุณค่าได้จากความแน่นอนความลงสันคงวา สม่าเสมอของการกระทำ ในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นย่อย ดังนี้

3.5.3.1 การยอมรับคุณค่า เป็นการยอมรับด้วยความเชื่อที่ยังไม่ถาวร อาจเปลี่ยนแปลงได้ในคุณค่าของสถานการณ์หรือเรื่องราว

3.5.3.2 ชื่นชมในคุณค่า เป็นการยอมรับในคุณค่าของสถานการณ์หรือเรื่องราวถึงระดับที่แสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น อยากติดตาม อยากเข้าไปร่วมผูกพัน

3.5.3.3 ชีวทัศน์ในคุณค่า เป็นความเชื่อมั่นความแน่วแน่มั่นคงเกิดศรัทธาในเรื่องราวหรือเหตุการณ์ว่าควรทำตาม และพยายามหาโอกาสแสดงออก

3.5.4 การจัดระบบ (Organization) เป็นความรู้สึกที่บุคคลได้รวบรวมเรื่องราวหรือสิ่งมีคุณค่าไว้ในจิตใจหลายอย่าง แล้วจัดคุณค่าเข้าเป็นระบบ มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าของเรื่องราวของสิ่งต่าง ๆ ของจุดเด่นและจุดร่วมของคุณค่าเหล่านั้น ในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อย ดังนี้

3.5.4.1 การสร้างแบบคุณค่าเป็นการสรุปรวบรวมข้อระหว่างคุณค่าของเรื่องราวต่าง ๆ ที่บุคคลยึดมั่นเข้าด้วยกัน

3.5.4.2 การจัดระบบคุณค่า เป็นการเรียงลำดับความสำคัญของสิ่งที่มี คุณค่าต่าง ๆ และจัดคุณค่าต่าง ๆ ให้ผสมกลมกลืนเข้าด้วยกัน

3.5.5 การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นการพัฒนา เป็นอุดมคติที่ฝังลึกถึงจิตวิญญาณ ชีวทัศน์ เกิดขึ้นโดยจิตในมิติสังเคราะห์ เป็นแบบแผนกฎเกณฑ์ขึ้นใหม่ให้ตนเองมีการกระทำที่ลงมือลงใจ โดยมีการจัดระบบของตนเองและยึดถือจนเป็นการกระทำอัตโนมัติ คือ ไม่ว่า จะอยู่ในสถานการณ์ใด เขาก็จะแสดงพฤติกรรมแบบเดิมซึ่งเป็นลักษณะของตนเอง แล้วรณรงค์ให้ผู้อื่นร่วมยึดถือและปฏิบัติด้วยในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นย่อย ดังนี้

3.5.5.1 สร้างข้อสรุป เป็นการที่บุคคลพยายามปรับปรุงระบบตนเองให้สมบูรณ์ตามแนวที่ตนเองต้องการ

3.5.5.2 กิจนิสัยเป็นการที่บุคคลแสดงออกตามแนวที่ตนเองต้องการอย่างสม่ำเสมอจนเป็นลักษณะของตนเอง

3.6 ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมของดวงเดือน พันธุมนาวิน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงสาเหตุพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง โดยได้ทำการประมวลผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนไทยทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ อายุตั้งแต่ 6 – 60 ปี ว่าพฤติกรรมเหล่านั้นมีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง และได้นำมาประยุกต์เป็นทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทยขึ้น โดยได้แบ่งต้นไม้อจริยธรรม ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ได้แก่ ดอกและผลไม้บนต้น ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำความดี ละเว้นชั่ว และพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ซึ่งล้วนแต่เป็นพฤติกรรมของพลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

ส่วนที่ 2 ได้แก่ ส่วนลำต้นของต้นไม้ แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้านคือ ด้านเหตุผลเชิงจริยธรรม ด้านมุ่งอนาคต และการ

ควบคุมตนเอง ด้านความเชื่ออำนาจในตน ด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และด้านทัศนคติ คุณธรรมและค่านิยม

ส่วนที่ 3 ได้แก่ รากของต้นไม้ ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็งซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ 3 ด้านคือ ด้านสติปัญญา ด้านประสบการณ์ทางสังคม และด้านสุขภาพจิต

จิตลักษณะทั้ง 3 นี้ อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ 5 ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ 3 ด้าน ในปริมาณที่สูงพอเหมาะกับผู้ อายุ จึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง 5 ประการ ที่ลำต้นของต้นไม้ โดยมีจิตลักษณะทั้ง 5 นี้ จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจ 3 ด้าน ดังกล่าว และอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียน และทางสังคมที่เหมาะสมนอกจากนั้น บุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะบางประการใน 5 ด้านนี้ โดยวิธีการอื่น ๆ ด้วย ฉะนั้น จิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ จึงเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคล และคนเก่งนั่นเอง นอกจากนี้จิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการที่รากนี้อาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ 5 ประการที่ลำต้น เพื่อให้ใช้อธิบาย ทำนาย และพัฒนาพฤติกรรมดังกล่าวมาแล้วด้วย

3.7 ทฤษฎีทางพุทธศาสตร์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาอเทวนิยม เกิดขึ้นสมัยพุทธกาลเมื่อก่อน พ.ศ. 2500 ในชมพูทวีป (ประเทศอินเดีย) โดยมีพระสมณโคตมเป็นศาสดาผู้ประกาศปรัชญาในแนวคิดนี้ เน้นหลักธรรมที่เป็นสัจจะธรรมวิธีการสอน การเผยแผ่การสืบทอดหลักธรรม สู่การปฏิบัติเน้นคุณธรรมในการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล หลักธรรมที่เป็นหัวใจพุทธศาสนานำมาสั่งสอน มี 3 ประการ คือ ให้เว้นความชั่วทั้งปวง ให้ทำความดี และให้ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด

ในหลักธรรมที่พระพุทธศาสนาได้นำมาประกาศ เป็นคุณธรรมที่มีความสอดคล้อง เชื่อมโยงกันได้ทั้งหมด หมายถึง การปฏิบัติตามข้อธรรม ข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมเกี่ยวข้องได้ข้อธรรมอื่นตามมาเป็นแนวคิด ทาง จริยศาสตร์ ที่กำหนดข้อ ประพฤติปฏิบัติทางกายและทางจิตใจโดยเริ่มตั้งแต่สิ่งที่ เป็นข้อประพฤติปฏิบัติพื้นฐานทางการกระทำทางกาย ไปสู่ขั้นสูงที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติทางความคิดที่มุ่งสู่ความบริสุทธิ์ หลุดพ้นทางจิตใจ

ในหลักจริยศาสตร์ของศาสนาพุทธมี 3 ขั้น คือ ขั้นมูลฐาน ขั้นกลางและขั้นสูง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.7.1 จริยศาสตร์ขั้นมูลฐาน ประกอบด้วยศีล 5 ธรรม 5 ดังต่อไปนี้

3.7.1.1 เว้นจากการเบียดเบียน ทำร้ายชีวิตสัตว์หรือมนุษย์ เป็นศีลมีเมตตากรุณา ต่อสัตว์และมนุษย์เป็นธรรม

3.7.1.2 เว้นจากการลักทรัพย์ เป็นศีล อ่อนเพื่อแผ่แผ่ มีอาชีพสุจริตเป็นธรรม

3.7.1.3 เว้นจากการประพฤติดนินทา เป็นศีลสำหรับเป็นธรรม

3.7.1.4 เว้นจากการพูดปด เป็นศีล พูดจริงเป็นธรรม

3.7.1.5 เว้นจากการเสพดื่มสุราเมรัย เป็นศีล มีสติ สำรวมระวังเป็นธรรม

3.7.2 จริยศาสตร์ชั้นกลาง ประกอบด้วยกุศลกรรมบท 10 ประการ ดังต่อไปนี้

3.7.2.1 กาย 3 ข้อ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ หรือมนุษย์ หรือเบียดเบียนทำร้ายชีวิต เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดนินทา

3.7.2.2 วาจา 4 ข้อ คือ เว้นจากการพูดปด เว้นจากการพูดขยี้ให้แตกร้างกัน เว้นจากการพูดกำหยาบ เว้นจากการพูดเหลวไหลเพื่อจ้อ

3.7.2.3 ทางใจ 3 ข้อ คือ ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่กลัปองร้ายผู้อื่น หรือคิดให้เขาถึงความพินาศ ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรมโดยมีความเห็นถูกต้อง (ว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มารดาบิดามีคุณ เป็นต้น)

3.7.3 จริยศาสตร์ชั้นสูง ประกอบด้วย อริยมรรค แปลว่า “ทางอันประเสริฐ” หรือทางสายกลาง มี 8 ประการ ดังนี้

3.7.3.1 ความเห็นชอบ คือ มีปัญญาเห็นอริยสัจ 4 ประการ

3.7.3.2 ความดำริชอบ คือ ดำริในการออกจากกาม ดำริในการไม่ปองร้าย ดำริในการไม่เบียดเบียน

3.7.3.3 การเจรจาชอบ คือ ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ได้แก่ พูดให้แตกร้าง ไม่พูดกำหยาบ ไม่พูดเพื่อจ้อ

3.7.3.4 การกระทำชอบ คือ ไม่ฆ่าสัตว์หรือมนุษย์ ไม่ลักฉ้อทรัพย์ ไม่ประพฤติดนินทา

3.7.3.5 การเลี้ยงชีพชอบ คือ ไม่หาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ที่มีโทษ ประกอบอาชีพชอบธรรม

3.7.3.6 ความเพียรชอบ คือ เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้วเพียรทำความดีให้เกิดขึ้น เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้ว

3.7.3.7 การตั้งสติชอบ คือ ตั้งสติพิจารณา ร่างกาย เวทนา หรือความรู้สึกสุขทุกข์ ตลอดจนไม่ทุกข์ ไม่สุข จิตและธรรมรวม 4 ประการ ให้รู้เท่าทันเห็นทั้งความเกิดดับ

3.7.3.8 การตั้งใจมั่นชอบ คือ การทำจิตใจให้สงบเป็นสมาธิอย่างแน่วแน่ ที่เรียกได้ว่า ฌาน 4

เป็นที่ยอมรับกันว่าในเรื่องวิธีการสอนของพุทธศาสนา เน้นการสอนแบบอริยสัจที่ได้อธิบายไว้เป็นต้นแบบของการพัฒนาการทางจริยธรรม พระพุทธเจ้าทรงนำเอาสัจธรรมมาแสดงแก่นมนุษย์

ในรูปที่เรียกว่าอริยสัจ 4 แต่ที่จริงสาระสำคัญที่พระองค์ต้องการคือเรื่องอทิปปัจจยาปฏิจ - สมุปบาท และนิพพานเนื่องพอมาสื่อกับประชาชนให้อริยสัจ 4 เพื่อให้เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2542 : 15-21)

การสอนนั้นต้องเริ่มจากสิ่งที่มองเห็น สิ่งที่ปรากฏ หรือสิ่งที่ง่ายไปหาสิ่งที่ยาก จึงเริ่มด้วยปัญหาทั้ง ๆ ที่หลังอริยสัจนั้นสอนย้อนจากผลมาหาเหตุ ธรรมดาว่า สิ่งทั้งหลาย เหตุเกิดก่อนแล้วจึงมีผล แต่ในอริยสัจนี้พูดถึงผลก่อน แล้วจึงสาวไปหาเหตุ ทุกข์เป็นผล สมุทัย เป็นเหตุ คู่ที่หนึ่ง คู่ที่สอง นิโรธ เป็นผล มรรคเป็นเหตุขกผลมาพูดก่อนเหตุ ทั้งสองชุด การที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนอย่างนี้จะต้องมีเหตุผลในการตรัส...

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ามีความประเสริฐในลักษณะต่าง ๆ ในความเป็นพระศาสดานั้น นอกจากตรัสรู้ธรรมความจริงแล้ว จะต้องสามารถในวิธีการสั่งสอนด้วยความสำเร็จของพระพุทธเจ้าอยู่ที่ความสามารถทั้งสองด้านนี้ จึงเรียกพระองค์ว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า ให้น้องดูความจริงของกฎธรรมชาติว่า สิ่งทั้งหลาย เป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ไม่ใช่เป็นไปตามการคลั่นดาลของสิ่งภายนอก ฉะนั้น จึงให้เราศึกษาให้รู้เหตุปัจจัย แล้วทำตามเหตุปัจจัยด้วยความเพียรพยายามของเรา เมื่อเราต้องการผลก็ต้องทำเหตุ นี่คือการประกาศหลักธรรมและหลักกรรม ซึ่งก็คือการที่พระพุทธเจ้าเป็นผู้ประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์

หลักคำสอนที่สำคัญในพุทธศาสนา คือ หลักศีล สมาธิ ปัญญา เป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อบรรลुสู่ความมีจริยธรรม แต่เนื้อหาสาระที่เป็นเป้าหมายของการพิจารณาเมื่อถึงขั้นปัญญาก็คือหลักธรรมต่าง ๆ ในพุทธศาสนามีหลักธรรมหรือคำสอนที่สำคัญพอนำมากล่าวได้คือ

1. หลักกรรม “ทรงสอนเป็นใจความว่า สุขทุกข์เป็นผลเกิดมาจากเหตุของมันเองได้แก่การกระทำของผู้คน ผลเกิดจากการกระทำของผู้ใด ผู้คนต้องได้รับอย่างแน่นอนอนุติธรรม”

2. หลักอนัตตา “ทรงสอนว่าไม่มีพระเจ้าผู้สร้าง ไม่มีสิ่งที่อันเรียกได้ว่าตัวตนสรรพสิ่ง ไม่มีผู้ใดสร้างเกิดขึ้นแปลก ๆ ก็เพราะปัจจัยตามธรรมชาติที่จะต้องค่อย ๆ แปรไปหมุนไปตามลำดับตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติ โดยไม่อยู่ในอำนาจของโลกเรียกว่าอนัตตา”

3. อริยสัจ อันประกอบด้วยสภาพอันเป็นทุกข์ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ สภาพความดับของทุกข์ วิธีให้ถึงซึ่งความดับทุกข์

ดังนั้น ทฤษฎีที่ยึดคำสอนของพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานความคิดอธิบายการพัฒนาจริยธรรมว่าเป็นการพัฒนาบุคคลให้มีพฤติกรรมละเว้นชั่ว มีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ รู้แจ้งในภาวะอัน

แท้จริง ดับไม่เหลือเชื่ออีกต่อไป (นิพพาน) ซึ่งวิธีการพัฒนาที่ได้โดยการสอนหรือชี้แนะจากผู้รู้และโดยการคิดพิจารณาโดยตนเอง แล้วทำให้เกิดปัญหาพิจารณาจนเห็นว่าความทุกข์หรือปัญหานั้นเกิดขึ้นอย่างไร ความทุกข์หรือปัญหาเหล่านั้นดับลงได้อย่างไร ซึ่งมีลักษณะเป็นลูกโซ่ต่อเนื่องกันไปและหมุนมาบรรจบกัน เรียกว่าเป็นวงล้อชีวิตหลักธรรมนี้มีชื่อเรียกว่า ปฏิจงสมุปบาท ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่เกิดจากการพัฒนาของนักวิชาการไทย เน้นการพัฒนาจริยธรรมด้วยการชี้แนะจากผู้รู้และการคิดพิจารณาโดยตนเอง จริยธรรมที่ระบุตามทฤษฎีนี้ก็คือการมีความประพฤติดีและละเว้นชั่ว มีจิตใจสะอาดรู้แจ้งในสัจจะซึ่งเป็นสภาวะอันแท้จริงของชีวิต

3.8 บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและผู้นำชุมชนในการจัดการศึกษา

กิริติ ศรีวิเชียร. (2548 : 4) โรงเรียนจะนำผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมให้การศึกษาได้อย่างไรบ้าง

1. ในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นผู้ปกครอง โรงเรียนควรช่วยครอบครัวให้มีทักษะในการเป็นผู้ปกครอง และทักษะในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มากยิ่งขึ้น ช่วยให้ครอบครัวเข้าใจถึงพัฒนาการของเด็ก และของวัยรุ่น รู้ถึงวิธีการจัดสภาพแวดล้อมทางบ้านให้มีลักษณะที่เกื้อกูลต่อการเรียนของเด็ก ส่วนผู้ปกครองก็ควรช่วยให้โรงเรียนได้เข้าใจสภาพที่เป็นจริงของครอบครัวมากขึ้น

2. ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร โรงเรียนควรแจ้งให้ผู้ปกครองทราบเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอนของโรงเรียน ความก้าวหน้าในการเรียนของเด็กโดยใช้วิธีการสื่อสารในหลาย ๆ รูปแบบจากโรงเรียน สู่ บ้าน และจากบ้าน สู่ โรงเรียน

3. ในส่วนที่เกี่ยวกับการเป็นอาสาสมัคร โรงเรียนควรสำรวจ สรรหา เชื้อเชิญผู้ปกครองที่อาสาสมัครเข้ามาช่วยงานด้านต่าง ๆ ทั้งใน และนอก โรงเรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก และหลักสูตรของโรงเรียน

4. ในส่วนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่บ้าน เป็นเรื่องที่โรงเรียนให้คำแนะนำช่วยเหลือให้ผู้ปกครองมีความสามารถที่จะกดดันติดตามการทำการบ้านของบุตรหลานที่บ้านตลอดจนกิจกรรมอื่นที่โรงเรียนมอบหมายให้ทำ

5. ในส่วนที่เกี่ยวกับการตัดสินใจ เป็นการนำผู้ปกครองให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ภายในโรงเรียน โดยโรงเรียนอาจจะช่วยฝึกและให้ข้อมูลเกี่ยวข้องในการที่จะช่วยทำให้ผู้ปกครองสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้ดี

สุวัฒน์ มุทหมธธา (2524 : 41-51) กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญ ชุมชนมีต่อ โรงเรียนว่า

1. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญในการกำหนดปรัชญา และจุดหมายของโรงเรียน
2. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่โรงเรียนจะพัฒนาหลักสูตร

3. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียน ในการที่โรงเรียนจะพัฒนาคนอันเป็นส่วนสำคัญของชุมชนนั้น

4. ชุมชนมีบทบาท และความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่โรงเรียนจะพัฒนาปรับปรุง กระบวนการชีวิต และความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น โดยปัญหาด้านกระบวนการชีวิตของคนในชุมชน ได้แก่ ปัญหาเรื่องการทำงานและการประกอบอาชีพ ปัญหาเรื่องรายได้รายจ่าย ปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัย และการบริโภค ปัญหาเรื่องการค้าอย่างประชาธิปไตย ปัญหาการใช้ทรัพยากร การใช้เวลาว่าง ปัญหาการอนุรักษ์และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม และปัญหาด้านการประสานสามัคคี

5. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียน ในอันที่โรงเรียนจะพัฒนาปรับปรุงการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

6. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียน ในฐานะที่ชุมชนเป็นแหล่งปฏิบัติชีวิตที่แท้จริงของนักเรียน

7. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียน ในการที่โรงเรียนจะใช้แหล่งทรัพยากรของชุมชนให้มีประโยชน์

8. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในอันที่โรงเรียนจะพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องกันไป เพื่อชีวิตที่ดีของผู้เรียนและชุมชน

9. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่โรงเรียนจะอนุรักษ์ และถ่ายทอดวัฒนธรรม

10. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่ชุมชนจะช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียนในด้านต่าง ๆ

11. ชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อโรงเรียนในฐานะที่ชุมชนเป็นที่ตั้งของหน่วยงาน องค์การ และสถาบันต่าง ๆ รวมทั้งตัวโรงเรียนเองด้วย

12. ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการควบคุมและสนับสนุนส่งเสริมโรงเรียน

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 81-85) ได้กล่าวถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและการจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เหมาะสม ซึ่งจะมีผลช่วยให้ผู้เรียนมีสุนทรียภาพ มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งมีผลต่อการพัฒนาการทุกด้าน ทั้งพัฒนาการทางด้านร่างกายอารมณ์ ทางโรงเรียนจึงควรจัดให้มีสวนหย่อม มีน้ำพุ การปลูกต้นไม้ใหญ่เพื่อให้ร่มเงาที่ร่มรื่น มีสนามเด็กเล่น ป้ายคำขวัญรวมไปถึงห้องเรียนที่สะอาด มีระเบียบ มีแสงสว่างเพียงพอ ไม่มีเสียงรบกวน อุปกรณ์เครื่องใช้ในห้องเรียนครู และเหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมโรงเรียนที่ปราศจากสิ่งที่เป็นมลพิษ อบายมุขและบรรยากาศ

ที่อบอุ่นเป็นมิตร มีความเข้าใจเอื้ออาทร ครูให้คำปรึกษามีความรักความเมตตาและความหวังดีอย่างจริงใจกับนักเรียน

รวีวรรณ ชินตระกูล (2540 : 101) ได้กล่าวว่าการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หมายถึง โรงเรียนประกอบด้วยสภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ทางเคมี ทางชีวภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสภาพแวดล้อมดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของนักเรียน ครู และทุกคนในโรงเรียนอย่างมาก การจัดสภาพแวดล้อมโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะปลอดภัยที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของนักเรียนนั้น จึงเป็นส่วนหนึ่งของงานอนามัยโรงเรียน โดยมุ่งเน้นการสุขภาพในโรงเรียนซึ่งหมายถึงการจัดการควบคุมดูแล ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในโรงเรียนให้อยู่ในสภาพที่ดีและถูกสุขลักษณะ เพื่อช่วยให้สามารถป้องกัน โรคภัยไข้เจ็บแก่นักเรียน ช่วยลดอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นทั้งยังช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีสุขภาพอนามัยที่ดีด้วย

ชัยรัตน์ เตชะไตรศักดิ์ (2544 : 4) ผู้ปกครองและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ให้ทรรศนะว่า “พ่อแม่ควรรู้จักนิสัยของลูก ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน” ซึ่งบางครั้งก็แตกต่างกัน ควรทำความรู้จักและคุ้นเคยกับเพื่อน ๆ ของลูก เพื่อให้รู้นิสัยลูกที่โรงเรียนเป็นอย่างไร การรู้จักพ่อแม่ของเพื่อนลูกมีความสำคัญเพราะจะได้ทำความรู้จักกันทำกิจกรรมร่วมกัน และช่วยกันสอดส่องดูแล การที่พ่อแม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียน จะทำให้ลูกมีความภูมิใจ และมีผลให้ผลการเรียนของลูกดีขึ้น พ่อแม่ผู้ปกครองควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้หลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรยากาศนอกห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ การพากลุ่มพ่อแม่และเพื่อน ๆ ของเด็กไปทัศนศึกษาตามต่างจังหวัดร่วมกัน จะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันไม่ว่าในเมืองหรือชนบท พ่อแม่ผู้ปกครองก็ควรดูแลเอาใจใส่ลูก และสามารถร่วมพลังเครือข่าย พ่อแม่เพื่อให้ความร่วมมือกับโรงเรียนได้

ประภา อยู่สืบเชื้อ (2544 : 5) กรรมการชมรมผู้ปกครอง กล่าวว่าโรงเรียนพลับพลาศิริเป็นโรงเรียนซึ่งดำเนินการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จากเดิมที่เน้นการเรียนรู้ตามคำสั่งครู เปลี่ยนเป็นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ โดยให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองทางด้านการสร้างนิสัยใฝ่เรียน ส่งเสริมนิสัยของเด็ก รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ครอบครัว ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนว่า ผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในทุก ๆ ด้าน ซึ่งจะเป็นการระดมสมองหาสิ่งที่เหมาะสมที่สุด ให้กับเด็ก เช่น ในโครงการสร้างวินัยในตนเอง

สาคร คุณชื่น (2543 : 28) ได้กล่าวว่าการสร้างกรอบพื้นฐานเพื่อการอธิบายและวิเคราะห์รูปแบบของการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งอาจเป็นการตัดสินใจทั้งในระยะเริ่มการตัดสินใจ ในช่วยของกิจกรรม และการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโดยการให้ การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือ รวมทั้งการเข้าร่วมใน การร่วมแรงร่วมใจ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุทางสังคม หรือโดยส่วนตัว

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งนับว่าเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนิน กิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

แม็คไนท์ (Mc. Knight, 1997 : 38) ได้เสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการ จัดการศึกษาไว้ 5 ประการดังนี้

1. การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจเกี่ยวกับเป้าหมายสำหรับเด็กและครู
2. การมีส่วนร่วมด้านการสนับสนุนเกี่ยวกับการเรียนของเด็ก การจัดหาปัจจัยสี่ให้เด็ก
3. การมีส่วนร่วมด้านการสอน อ่านการทำการบ้านของเด็ก
4. การมีส่วนร่วมด้านการเรียนรู้ของผู้ปกครอง ในเรื่องที่จะมีผลเกื้อกูลการเรียนของเด็ก
5. การมีส่วนร่วมด้านการสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับครอบครัว

กอร์ดอน และบริโวเกล (Gordon & Breivogel, 1976 : 39) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมให้ การศึกษาของผู้ปกครองเป็น 6 ประเภทคือ

1. ผู้ปกครองเป็นผู้คอยขึ้นสังเกตดูห่าง ๆ ไม่ถึงขั้นร่วมลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย
2. ผู้ปกครองเป็นผู้ร่วมตัดสินใจในประเด็นต่าง ๆ ของโรงเรียน
3. ผู้ปกครองเริ่มเป็นอาสาสมัครในชั้นเรียน
4. ผู้ปกครองร่วมทำงานในฐานะเป็นผู้ช่วยครู
5. ผู้ปกครองเป็นผู้เรียนในเรื่องต่าง ๆ ที่จะทำให้ตนเองมีทักษะในการเป็นผู้ปกครองที่ดี
6. ผู้ปกครองทำหน้าที่เป็นครูของบุตรหลานตนเองที่บ้าน

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1980 : 19) ได้แบ่งประเภทของการมีส่วนร่วม ออกเป็น 4 ชนิดดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ เริ่มตัดสินใจ ดำเนินการ ตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การ บริหาร และการประสานงาน ขอความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

4. ประเภทของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

4.1 ประเภทของคุณธรรม จริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจจนิก (2520 : 4-6) แบ่งประเภทจริยธรรมตามทฤษฎีเกี่ยวข้องกับ 4 ประเภท จากการศึกษาได้ดังนี้

4.1.1. ความรู้เชิงจริยธรรม เป็นความรู้ที่สังคมสั่งสอนเอาไว้ว่า อะไรดี – อะไรชั่ว, อะไรควร-อะไรไม่ควร, อะไรถูก-อะไรผิด นั่นก็คือ อะไรที่ทำความดีสังคมอยู่เย็นเป็นสุขสังคมยอมรับ อะไรที่ทำความดีสังคมเดือดร้อน สังคมไม่ยอมรับ เป็นเรื่องของการเรียนรู้เนื้อหาของจริยธรรมนั่นเอง

4.1.2. ทักษะคิดเชิงจริยธรรม เมื่อมีความเข้าใจจริยธรรมว่าอะไรที่สังคมยอมรับว่าดี อะไรที่สังคมยอมรับว่าเลว แยกแยะได้หลายอย่างแล้ว ขั้นนี้เป็นเรื่องของความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบต่อเป้าที่สังคมว่าดีหรือเลวนั้น ๆ จริง ๆ ข้อนี้ น่าจะเป็นค่านิยมมากกว่าเจตคติ เพราะเจตคติหรือทัศนคติเป้าเป็นวัตถุ สิ่งของ สถาบัน คน ส่วนค่านิยมเป้าเป็นความดี-ความเลว, ความถูก-ความผิด, ความควร-ความไม่ควร แต่ก็เป็นเพียงความรู้สึกต่อเป้า คือจะสรรหาหรือไม่เท่านั้น เช่น ความยุติธรรม ถือเป็นความดีอย่างหนึ่ง ความรู้สึกของคนต่อเป้าที่เป็นความยุติธรรม อาจจะดีหรือไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบก็ได้ ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล

4.1.3. เหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นการพิจารณาตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำ อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อพบกับปัญหาทางจริยธรรม เป็นขั้นก่อนการตัดสินใจแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมออกไป การกระทำของบุคคลจะมีแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของแต่ละบุคคลเช่น การให้ทานบางคนให้เพราะรำคาญ แต่บางคนให้เพราะความเห็นอกเห็นใจ

4.1.4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นการที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรือคว่นการแสดงพฤติกรรมที่สังคมไม่ชอบ การแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างไหน ขึ้นอยู่กับเหตุผลในข้อ 3 นั้นเอง อย่างเช่น ให้เงินคนขอทาน ถ้าไม่พิจารณาเหตุผลด้วยก็นึกว่านั่นมีจริยธรรมสูงเพียงอย่างเดียว แต่ถ้าพิจารณาจากเหตุผลสมควรว่า เขาให้ทานเพราะรำคาญ แบบนี้ไม่ได้หมายความว่าเขามีจริยธรรมสูงอะไรนัก การพิจารณาการแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมจึงตีความหมายได้หลายทางจึงควรระวังไว้ด้วย

บุหงา วัฒนะ (2545 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้กล่าวถึงคุณธรรมมี 2 ประเภทดังนี้

1. คุณธรรมด้านพุทธิปัญญา (Intellectual virtues) คือความสามารถในการใช้เหตุผล เพื่อแสวงหาความรู้อันเป็นสากลแต่ความรู้ทั้งหลายจากศาสตร์อื่น ๆ และความสามารถในการ คิดค้น หาความจริงที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งอาศัยจากการคิดค้นทางภาคทฤษฎีมาใช้ให้เกิด ประโยชน์

2. คุณธรรมด้านศีลธรรม (Moral virtues) คือการทำความดีและปฏิบัติจนเป็นนิสัย หมายถึง ความประพฤติปฏิบัติชอบ ฉะนั้น การใช้ชีวิตอยู่ในสังคมจะต้องเป็นชีวิตที่มีคุณธรรม และสิ่งแวดล้อมในสังคมจะต้องเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติพัฒนาคุณธรรม ได้แก่

2.1 คุณธรรมส่วนตัว คือ คุณธรรมที่ทำจนเป็นนิสัย ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความ กตัญญู ความกล้าหาญ ความมีสามัญสำนึก รู้สึกลึกซึ้ง รู้สึกชอบ อริสโตเติลกล่าวว่าไว้ว่าคุณธรรมไม่ใช่ คุณสมบัติที่มนุษย์คิดตัวมาตั้งแต่เกิด หากแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นภายหลัง เช่น เราอยากเป็นคน ซื่อสัตย์ เราก็ต้องกระทำความดีที่ตรงไปตรงมา

2.2 คุณธรรมส่วนสังคม มนุษย์ต้องประพฤติตนต่อกันด้วยความดีเพื่อสังคมยอมรับ เช่น การรู้จักบทบาทและหน้าที่ ความรับผิดชอบของการเป็นบิดามารดา การรู้จักเคารพและเชื่อฟังผู้ มีอายุ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของผู้บังคับบัญชาที่มีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา

มนุษย์มีฐานะแตกต่างกันไปจากสัตว์ คือ มีความฉลาด มีความคิด มีสติปัญญาเฉียบแหลมกว่าสัตว์ชนิดอื่น เพราะฉะนั้นมนุษย์ต้องมีคุณธรรมขัดเหนี่ยวในความเป็นมนุษย์ คุณค่าของ ความเป็นมนุษย์ คือ การประพฤติสิ่งที่ดีงาม คือ คุณธรรมที่อยู่ในตัวมนุษย์เอง

4.2 ประเภทของค่านิยม

ซาโรซ บัวศรี (2526 : 27-28) การแบ่งประเภทหรือแบ่งกลุ่มของค่านิยม มีผู้แบ่งไว้หลายแบบตามความสนใจ ที่จะศึกษา ทั้งนี้เพราะค่านิยมมีมากมาย เพื่อสะดวกแก่การศึกษาจึงพยายามเอา ค่านิยมที่มีคุณลักษณะคล้ายกันมาอยู่กลุ่มเดียวกัน ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 2 ประเภท

1. ประเภทพื้นฐาน (Basic values) ประกอบไปด้วยค่านิยม ดังนี้ ศีลธรรม (Moral values) คุณธรรม (Ethical values) ธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม (Cultural values) กฎหมาย (Legal values)

2. ค่านิยมวิชาชีพ (Professional values) ประกอบไปด้วยค่านิยมธรรมเนียมดังต่อไปนี้ จุลมการณ์ในอาชีพของตน วินัยของวิชาชีพของตน มารยาทในวิชาชีพของตน พระราชบัญญัติ เกี่ยวกับวิชาชีพของตนโดยตรง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2546 : 5) ได้กล่าวถึงเรื่อง ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ ที่เอากำนิยมนามประการมาอยู่ในประเภทเดียวกัน เพราะพฤติกรรมการแสดงออกและความรู้สึกเชื่อศรัทธาแนวเดียวกัน

2. ความประหยัดและออม เป็นการรู้จักใช้ทรัพย์สิน เวลา ทรัพยากรทั้งส่วนตัวและสังคมตามความจำเป็นให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่า รู้จักดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพ ฐานะความเป็นอยู่ของตนและสังคม

3. การมีระเบียบวินัยและการกฎหมาย กำนินยมนี้นี้ชัดเจนอยู่แล้วว่าเป็นการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติต่อกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผนและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เพื่อความสงบสุขแก่ตนเองและส่วนรวม

4. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา หมายถึง ความมีศรัทธาและยึดถือปฏิบัติตามแบบแผนการประเพณี ซึ่งตั้งอยู่ในความดีงามตามหลักธรรมของศาสนา

5. ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

5. องค์ประกอบ และคุณลักษณะของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

5.1 องค์ประกอบของจริยธรรม

ประภาศรี สีสอไฟ (2543 : 48) ได้กล่าวว่า จริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ได้แบ่งองค์ประกอบของจริยธรรมเป็น 3 ประการคือ

1. ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตาม ขาดระบบที่กระชับ ความเข้าใจ เป็นแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติ การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคล ชาติใดไร้ระเบียบวินัย ย่อมยากที่จะพัฒนาไปได้ทัดเทียมชาติอื่น จึงควรประพฤติตามจารีตประเพณีของสังคม

2. สังคม (Society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชนเป็นกลุ่มชนที่ขยายวงกว้างเรียกว่า สังคม

3. อิสระเสรี (Autonomy) ความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับ ก่อให้เกิดความอิสระสามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิต มีความสุข อยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นกำนินยมนสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรมสามารถปกครองตนเองได้

โอฬาร โจรนหิรัญ (2525 : 269-281) ได้กล่าวสรุปจำแนกโครงสร้างคุณลักษณะของจริยธรรมไว้ดังนี้คือ

1. ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพันด้วยความพากเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ทั้งความพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น
2. ความซื่อสัตย์ หมายถึงการประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้ง กาย วาจา ใจ ต่อตนเองและต่อผู้อื่น
3. ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติรู้จักไตร่ตรอง หิสูงนี้ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจโดยไม่ผูกพันกับอารมณ์ และความยึดมั่นของที่มีอยู่เดิม ซึ่งอาจผิดได้
4. ความกตัญญูกตเวที ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในการอุปการคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา กตเวที หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้น ความกตัญญูกตเวทีจึงหมายถึง ความรู้บุญคุณและการตอบแทนต่อผู้อื่นและสิ่งที่มีบุญคุณ
5. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ กฎหมาย และศีลธรรม
6. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันกับคนที่ควรให้ ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตัวเอง
7. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันร่วมมือกันกระทำกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นกับประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว
8. การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งของทั้งหลายพอเหมาะพอควร ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก
9. ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงสอดคล้องกับความเป็นจริงและเหตุผล ไม่มีความลำเอียง
10. ความอดุสาหะ หมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็งเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน
11. ความเมตตากรุณา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาจะให้อื่นเป็นความสงสารคือจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2546 : 1-3) กล่าวว่า จุดหมายหลักสูงสุดของการศึกษาคือ พัฒนาคน พุทธศักราช 2544 มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา

มีความสุขและมีความสุขเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ โดยกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ 9 ประการคือ

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
2. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียนและรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทาง วิทยาการมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการโดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิดการ สร้างทางปัญญาและทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นใน วิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาโดยมุ่ง ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง กระตุ้นให้ผู้เรียนได้ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผนมี ความสุขกับการทำงานเป็นกลุ่มตามความถนัดความสนใจอย่างแท้จริง ร่วมประเมินผลเพื่อปรับปรุง พัฒนาอย่างต่อเนื่องตามลักษณะความพร้อม ความต้องการ และความเป็นไปได้ในการปฏิบัติเพื่อ การพัฒนาศักยภาพที่แท้จริงอันส่งผลต่อการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาความรู้ทักษะ ประสบการณ์ คุณธรรม จริยธรรมจากกระบวนการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานสำคัญ รวมถึงการ เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพเพื่อการพัฒนาองค์กรรวมของ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดอย่างมีระบบ ประกอบด้วยรูปแบบกระบวนการ ที่หลากหลายให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง มีความหมายและมีคุณค่าในการ พัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม มุ่งสร้างเสริมเจตคติคุณค่าชีวิต ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

สถานศึกษาจึงควรจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่หลากหลายเพื่อสนองความสนใจและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาศักยภาพ/ สังคม โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้รู้จักตนเอง ค้นพบความสามารถ ความถนัด เป็นคุณค่าในการประกอบสัมมาชีพ เป็นผู้มีระเบียบวินัย ศีลธรรม จริยธรรม รู้จักบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ การบำเพ็ญประโยชน์ให้ชุมชน สังคม ประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ตามจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐานและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษาที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงปัจจัยด้านความพร้อม ความต้องการ และความ เป็นไปได้ มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

6. เป้าหมายและประโยชน์ของคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

6.1 เป้าหมายของการพัฒนาจริยธรรม

จํานงค์ อติวัฒนสิทธิ (2541 : 70) ได้กล่าวไว้ว่าในการดำเนินการพัฒนา ตามโครงการใด ๆ ก็ตามจะต้องกำหนดเป้าหมาย เป้าหมายคือจุดหมายปลายทางที่จะต้องบรรลุ และการที่จะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางได้ จำต้องมีการกำหนดนโยบายและวิธีการ แล้วดำเนินการตามนโยบายและวิธีการนั้น การวัดผลสำเร็จของเป้าหมายจะดำเนินการหลังจากโครงการพัฒนานั้น ๆ ได้รับการดำเนินผ่านพ้นไปแล้ว “ความรู้สึกรุ่งเรืองใจ” และผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรม อย่างอื่นจะเป็นตัววัดสัมฤทธิ์ผลของการพัฒนา โดยทั่วไปเป้าหมายของการพัฒนาจริยธรรมมักจะกำหนดไว้ อย่างกว้าง ๆ เช่น

1. เพื่อบรรลุถึงความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม
2. เพื่อบรรลุถึงการมีพฤติกรรมอันเป็นที่ยอมรับของวิญญาณ
3. เพื่อบรรลุถึงรูปแบบบุคลิกภาพอันเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม
4. เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความคิดเห็น ความรู้สึก และการแสดงออกอันไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานที่ดีงามของสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐานที่สังคมบัญญัติไว้
5. เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศในการปฏิบัติงานในองค์กรให้เป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่าย
6. เพื่อปลูกฝังความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และการเสียสละให้บังเกิดมีแก่บุคลากรในองค์กร
7. เพื่อลดระดับความตึงเครียดทางอารมณ์และความไม่พึงพอใจในงาน และในชีวิตของบุคลากรในองค์กรให้น้อยลง

8. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในเป้าหมายที่ดำรงของชีวิต และดำเนินตามวิถีทางอันชอบธรรมเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายนั้น

9. เพื่อปลูกฝังความมีสติสัมปชัญญะ และความมีหิริโอตตปเปะ ให้บังเกิดมีอย่างถาวรในจิตใจของบุคคล

10. เพื่อปลูกฝังความรัก ความเมตตา และความมีมุนีตัจฉาจิตให้บังเกิดขึ้นอย่างถาวรในจิตใจของบุคคล

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2546 : 5) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ : การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน คุณลักษณะของคนไทยที่ประเทศชาติต้องการ 10 ประการ ดังนี้

1. มีระเบียบวินัย
2. ความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม
3. ขยัน ประหยัด และอดทนในสัมมาชีพ
4. สำนึกในหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
5. รู้จักคิดริเริ่ม วิจาร์ณ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
6. กระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
7. มีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
8. รู้จักพึ่งตนเอง มีอุดมคติ
9. มีความภาคภูมิใจ รู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ
10. มีความเสียสละ เมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญ และสามัคคีกัน

6.2 ประโยชน์ของจริยธรรม

คำ พาทอม (2544 : 5) กล่าวว่า ใ้ว่า สัตว์กับมนุษย์มีความเหมือนกันหลายประการเช่น การกิน การนอน การหนีภัย การสืบพันธุ์ แต่จริยธรรมและคุณธรรมเท่านั้น ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ จริยธรรมมีประโยชน์พอสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. จริยธรรมช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีระเบียบเป็นระบบ มีความอบอุ่น มีความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีสันติภาพ
2. จริยธรรมช่วยให้มนุษย์รู้จักตนเอง มีความสำนึกในหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อกลอบครัว ความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
3. จริยธรรมช่วยให้มนุษย์สามารถกำหนดเป้าหมายของชีวิต การดำเนินชีวิตและการพัฒนาชีวิตให้สำเร็จตามเป้าหมาย

4. จริยธรรมช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตนเองให้เข้ากับบุคคลอื่น ๆ และสังคมได้ อย่างมีระบบเป็นระเบียบ เช่นการครองตน ครองงาน การครองเรือน การครองตน
5. จริยธรรมช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ปัญหาของชีวิตและมีความสามารถจัดปัดเป่าให้ทุกข์จางหมดไปได้
6. จริยธรรมช่วยให้มนุษย์มีเรื่องยึดเหนี่ยวและมีหลักปฏิบัติ เพื่อป้องกันการเบียดเบียนการเอารัดเอาเปรียบกันในทางส่วนตัวและสังคม
7. จริยธรรมช่วยพัฒนาคุณธรรมชีวิต ให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงามมีสุขภาพจิต และสุขภาพกายดีเป็นชีวิตที่สมบูรณ์
8. จริยธรรมช่วยสร้างสันติภาพในสังคมและสร้างสันติภาพของโลก
9. จริยธรรมเป็นวิธีทางแห่งปัญญา ทำให้มนุษย์มีเหตุผลรู้จักใช้สติปัญญาแก้ปัญหาของชีวิต มีความเชื่อมั่นในการทำความดี โดยนำเอาหลักจริยธรรมมาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาชีวิต แก้ปัญหาสังคม ไม่หลงงมงายในสิ่งที่ปราศจากเหตุผล
10. จริยธรรมช่วยให้มนุษย์เป็นคนหนักแน่น มีความขยันอดทน มานะต่อสู้ เพื่อเอาชนะความทุกข์ยากลำบากต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เป็นที่พึ่งของตนเองได้ไม่ต้องรอโชคชะตา หรือเทพเจ้าฟ้าดินช่วยเหลือ

7. แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักการ ดำรง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีการพัฒนาใน 2 ลักษณะคือ การพัฒนาในลักษณะที่เป็นองค์รวม และการพัฒนาในลักษณะที่แยกออกจากกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

7.1 การพัฒนาในลักษณะที่เป็นองค์รวม

เป็นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งมีเป้าหมายที่ทำให้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันโดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ ทิสนา แชนมณี และคนอื่น ๆ

ทิสนา แชนมณี (2541 : 3-23) ได้กล่าวว่าแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งกล่าวไว้ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติพอสรุปได้ดังนี้

1. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยการปรับพฤติกรรม (Behavior modification) ตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant conditioning)

ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบการกระทำนี้ พัฒนาโดยนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อเบอร์ริส สกินเนอร์ (Burrhus F. Skinner) ทฤษฎีนี้อธิบายว่า พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลที่

เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของบุคคลจะแปรเปลี่ยนไปตามผลที่ได้รับจากการกระทำที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้น ซึ่งผลจากการกระทำนั้นมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ผลประเภทเสริมแรง (Reinforcer) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราเพิ่มขึ้น และผลประเภทถูกลงโทษ (Punisher) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราลดลงหรือหมดไป ดังนั้นเราจึงสามารถวางเงื่อนไข โดยใช้ตัวเสริมแรงหรือตัวลงโทษเป็นเครื่องมือในการเพิ่มพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและลดหรือขจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาได้

2. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development Theory)

เพียเจต์ (Piaget) อธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขึ้นกับวัยโดยแบ่งเป็น 2 ขั้นใหญ่ ๆ คือขั้นแรก อยู่ระหว่าง 5-8 ปี เป็นขั้นยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้มีอำนาจเหนือตน (Heteronomous) เช่น บิดามารดา ครู และเด็กที่คิดว่า เด็กจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและเชื่อว่ากฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ขั้นที่สองเป็นขั้นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ (Autonomous) อายุตั้งแต่ 9 ปีขึ้นไป เด็กจะเริ่มมีความคิดว่ากฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคลและผู้ที่ใช้กฎเกณฑ์จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ ต่อมาโคลเบิร์ก (Kolhberg) ได้พัฒนานวัตกรรมต่อเนื่องจากเพียเจต์ โดยแบ่งพัฒนาการทาง จริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 ขั้นการหลบหลีกการถูกลงโทษ (อายุ 2-7 ปี) คือการตัดสินใจโดยมุ่งที่จะหลบหลีกไม่ให้ตนเองถูกลงโทษ

ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัล (7-10 ปี) คือการตัดสินใจโดยความมุ่งหมายที่จะได้ผลตอบแทนที่ตนพอใจหรือต้องการที่อยากจะได้

ขั้นที่ 3 ขั้นการทำตามที่คุณอื่นเห็นชอบ (10-13 ปี) คือการตัดสินใจโดยการค่อยๆ ตามความเห็นชอบหรือการชักจูงของคุณอื่นโดยเฉพาะเพื่อน

ขั้นที่ 4 ขั้นการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13-16 ปี) คือการตัดสินใจโดยถือว่าตนมีหน้าที่ที่จะทำสิ่งนั้น ในฐานะที่ตนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น และสังคมนั้นคาดหวังที่จะให้คนทำหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

ขั้นที่ 5 ขั้นการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป) คือการตัดสินใจโดยเห็นแก่ประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้จะสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้

ขั้นที่ 6 ขั้นการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่) คือการตัดสินใจเพื่ออุดมคติอันยิ่งใหญ่ที่เป็นหลักประกันใจของคน บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ นับว่าเป็นผู้มีจริยธรรมในขั้นสูงสุด

บุคคลแต่ละคนจะมีหรือไม่มีการพัฒนา หรือมีการพัฒนาเร็ว – ช้าต่างกัน เราสามารถวัดระดับจริยธรรมของบุคคลได้โดยดูจากเหตุผลเชิงจริยธรรมที่**บุคคลนั้นให้** และเราสามารถที่จะส่งเสริมให้บุคคลมีการพัฒนาระดับจริยธรรมให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรม และอภิปรายร่วมกับผู้อื่น การ**ได้แสดงความคิดเห็นและ**อภิปรายร่วมกับผู้อื่น จะทำให้บุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำเรียนรู้การใช้**เหตุผลเชิงจริยธรรม**ขึ้นสูงขึ้น

3. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยการ**ให้สังเกตตัวแบบตามทฤษฎีการเรียนรู้ปัญญาทางสังคม (Social Cognitive Theory)**

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม พัฒนาขึ้นโดยนักจิตวิทยาชาวแคนาดา ชื่อ อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) ซึ่งขณะนี้ประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Stanford University) นครรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา แบนดูรา (Bandura) มองกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงเพียงพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น กระบวนการนี้เริ่มต้นจากภายใน โดยยังไม่จำเป็นต้องมีการแสดงออก แบนดูรา เชื่อว่า การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเกิดขึ้นจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งสามารถที่จะถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน และตัวแบบนี้ทำหน้าที่ 3 ลักษณะด้วยกันคือ อาจทำหน้าที่**ส่งเสริมหรือ**ยับยั้งการเกิดพฤติกรรม หรือช่วยให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ โดยตัวแบบนี้อาจเป็นบุคคลจริง ๆ หรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ และตัวแบบประสมประสาน ได้แก่ ตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การ์ตูน หรือหนังสืออนิเมชัน เป็นต้น การเรียนรู้จากตัวแบบนี้ประกอบไปด้วยกระบวนการ 4 กระบวนการ คือ กระบวนการ**ตั้งใจ** กระบวนการเก็บจำ กระบวนการกระทำ และกระบวนการ**ตั้งใจ** ซึ่งการเรียนรู้ในแต่ละกระบวนการจะเป็นไปอย่างไรขึ้นกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม และ**ปัจจัยทางพฤติกรรม**

นอกจากแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบแล้ว แบนดูราได้เสนอแนวคิดสำคัญอีก 2 แนวคิด คือ แนวคิด เกี่ยวกับการกำกับตนเอง (Self – regulation) ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์สามารถที่จะควบคุมความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง เพื่อนำตนเองไปสู่จุดมุ่งหมาย และการรับรู้ความสามารถของตน (Self – efficacy) เป็นความเชื่อในความสามารถของตนเองคือเชื่อว่าคนมีความสามารถหรือทำสิ่งต่าง ๆ ได้ ทั้งการกำกับตนเองและการรับรู้ ความสามารถของตนเองมีผลต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของบุคคลแต่ละคน

4. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยใช้วิธีการทำความเข้าใจในค่านิยม (Values clarification)

ที่ไม่มีความตั้งใจมุ่งมั่นมากพอ หรือ**ผู้ที่มียึดใจอ่อนแอ ไม่เข้มแข็งหรือไม่มีวินัยในตนเอง** เพียงพอที่จะควบคุมตนเองให้ดำเนินการจนกระทั่งประสบความสำเร็จ ก็จะไม่ได้ผล คนส่วนใหญ่มักจะ**กระตือรือร้นและเข้มแข็งในช่วงต้น ๆ** ต่อมาก็ค่อย ๆ หย่อนการปฏิบัติลงไป ซึ่งจากประสบการณ์ของผู้เขียน พบว่าบุคคลที่มีลักษณะนี้มีถึงประมาณ 80% มีเพียง 20% หรือน้อยกว่าที่สามารถควบคุมตนเองได้ ดังนั้น**เพื่อแก้จุดอ่อนนี้ ระบบคู่สัญญาจึงกำหนดให้ผู้ปฏิบัติแสวงหาคู่สัญญาที่จะมาช่วยรับรู้ ให้คำปรึกษาและให้กำลังใจในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองของผู้ปฏิบัติ** โดยที่คู่สัญญานั้น จะต้อง**มีคุณสมบัติพิเศษ คือเป็นผู้ที่ผู้ปฏิบัติเกรงใจ ไม่กล้าทำให้เขาผิดหวัง หรือเป็นผู้ที่มีเจตคติที่ดีต่อผู้ปฏิบัติ ชื่นชม ยกย่องผู้ปฏิบัติ มีภาพพจน์ที่ดีต่อผู้ปฏิบัติ** จนทำให้ผู้ปฏิบัติไม่กล้าที่จะทำให้นุกลงนั้นเสียภาพพจน์ที่ดีของตนไป คู่สัญญานี้จะทำหน้าที่รับรู้การดำเนินการของผู้ปฏิบัติและคอยให้กำลังใจและคำแนะนำเท่าที่จะทำได้ โดยผู้ปฏิบัติจะต้องส่งบันทึกผลการปฏิบัติให้คู่สัญญาทราบเป็นระยะ ๆ คู่สัญญานี้ไม่ได้ทำหน้าที่ควบคุม แต่จะทำหน้าที่เป็นกลไกทางจิตที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติควบคุมตนเอง ให้สามารถดำเนินการตามความตั้งใจของตนจนประสบผลสำเร็จ ดังนั้นระบบคู่สัญญาจึงเป็นระบบที่บุคคลสามารถใช้ในการ**แก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองในเรื่องใด ๆ** ที่ตนเองต้องการได้ด้วยตนเอง

6. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และก่านิยม โดยใช้หลักการสอน**ด้านจิตพิสัย** (Affective Domain)

บลูม (Bloom) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัย หรือด้านความรู้ความเข้าใจ จุดมุ่งหมายทางด้านทักษะพิสัย หรือด้านการปฏิบัติการกระทำ และจุดมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัย หรือด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และเจตคติ ทางด้านจิตพิสัย บลูม ได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับ ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาทักษะพิสัยได้ ดังนี้

1. **ขั้นการรับรู้** การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนากักษณะนิสัยใด ๆ ได้บุคคลนั้นจะต้องโอกาสได้รับรู้ และใส่ใจในสิ่งนั้น ๆ ก่อนดังนั้นหากเราต้องการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนี้เกิดการรับรู้และความสนใจในคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้น ๆ

2. **ขั้นการตอบสนอง** แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะได้ไม่ได้รับการพัฒนาได้จนถึงระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น ในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้น และเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีผู้ให้มากขึ้น

3. **ขั้นการเห็นคุณค่า** หากบุคคลมีโอกาสดูสนองต่อสิ่งใดแล้ว ได้รับผลเป็นที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยม ที่ต้องการ ช่วยให้บุคคลนั้นก็จะเห็นคุณค่าของการปฏิบัติ และเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

4. **ขั้นการจัดระบบ** การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมใด ๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็น**ลักษณะนิสัย**ได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน การจัดระเบียบหรือระบบในการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้น ๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้น ๆ ได้ก้าวไปสู่**ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย**

5. **ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย** บุคคลที่สามารถปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยม ที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็น**ลักษณะนิสัย**ของตน ซึ่งนับเป็น**ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย**

7. การพัฒนาและการสอนคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยการประยุกต์ใช้พุทธวิธีในการสอน พุทธวิธีในการสอน หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกขุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดา และมนุษย์ ตามพระนามที่ได้รับการยกย่องว่า “**ศตกาเทวนมุตฺตานํ**” ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

หลักธรรม : ธรรม 4 เป้าหมายของชีวิตที่สูงสุดของมนุษย์คือ การดับทุกข์ และบรรลุถึงสภาวะของการหลุดพ้น ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการตามหลักธรรม 4 ซึ่งพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ได้อธิบายไว้ว่า

1. ทุกข์ หมายถึง สภาวะที่บีบคั้น สภาพที่ทนได้ยาก
2. สมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์
3. นิโรธ คือ ความดับทุกข์
4. มรรค คือ ข้อปฏิบัติ**ได้ถึง**ความดับทุกข์

หลักธรรม : ไตรสิกขา กระบวนการศึกษาทางด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จะนำเข้าสู่ภาวะ**ไตรสิกขา**คือ สีก สมาริ ปัญญา

หลักธรรม : หลักพหูสูต หลักการเรียนรู้ที่จะช่วยให้บุคคลเกิดปัญญาได้ประการหนึ่งคือ**หลักพหูสูต ซึ่งพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ได้อธิบายไว้ว่า**

1. **พหูสูตา** – ฟังมาก (ได้เล่าเรียนสดับฟังไว้มาก)
2. **ธตา** – จำได้ (จับหลักหรือสาระได้ ทรงจำความได้แม่นยำ)
3. **วจาปริจจา** – คล่องปาก (ท่องบ่น หรือใช้**หูคอยเสนอจนกล่อมเกล้าชัดเจน**)

4. มนุษยสัมพันธ์ – เฟื่องชื่นใจ (ใส่ใจนึกคิดพิจารณาจนเจนใจ)

5. ทฤษฎีฯ สุปฏิวิทย์ฯ – ขบได้ด้วยทฤษฎี (มีความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์แจ้ง ด้วยปัญญาทั้งในแง่ความหมายและเหตุผล)

กীরดี ศรีวิเชียร (2524 : 41-44) กล่าวถึง แนวทางในการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนไว้ว่า การส่งเสริมจริยธรรม จะกระทำไม่ได้ผลขึ้นมาไม่ได้ด้วยวิธีการสอนอย่างเดียว แต่จะต้องอาศัย การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม ตลอดจนความประพฤติกของครูในโรงเรียนให้สอดคล้องกันไป ด้วยนั่นคือ จะต้องส่งเสริมจริยธรรมทั้งในรูปหลักสูตรแฝงและในรูปการสอน ซึ่งการส่งเสริมจริยธรรมในรูปของหลักสูตรแฝง (Hidden curriculum) จะต้องสร้างความสนใจของนักเรียนไปที่ บรรยากาศ หรือสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่มีผลต่อการส่งเสริมจริยธรรม เพราะนักเรียนจะไม่ตระหนักถึงสิ่งที่ครูตั้งใจจะให้นักเรียนได้เรียนรู้ แต่สิ่งนั้นจะมีผลกระทบต่อการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียน เช่น การให้เด็กร่วมทำงานเป็นกลุ่ม หรือเป็นหลักสูตรแฝงให้เด็กได้เรียนรู้จากสิ่งที่ครูไม่ได้ตั้งใจให้เกิดขึ้นโดยตรง แต่เป็นผลมาจากการปฏิบัติของครูในระบบโรงเรียน เช่น ความรักใคร่ สามัคคีของครู ความสุภาพเรียบร้อยในทางวาจาของครู และความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคณะครูในโรงเรียน

ชัยพร วิชชาวุธ และธีระพร อุวรรณโน (2525 : 24-35) ได้กล่าวอ้างถึงว่ายังมี แนวความคิดและพัฒนาการใหม่ในการปลูกฝังจริยธรรม ที่เสนอโดยนักการศึกษาและนักจิตวิทยาที่แตกต่างกัน 4 วิธี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่างคำนิยาม ถือว่าคำนิยามคือหลักการประพฤติกปฏิบัติ ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลถือว่าเป็นสิ่งถูกต้อง และควรแก่การยึดถือ กระบวนการปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่างคำนิยาม มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนพบด้วยตนเองว่าหลักการประพฤติกปฏิบัติของตนเองต่อสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างไร และหลักการที่ดีที่ถูกที่ควรตามบรรทัดฐานของตนเองเป็นอย่างไร

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวความคิดพื้นฐานของนักทฤษฎีการกระจ่างคำนิยาม คือ การช่วยให้นักเรียนเกิดความกระจ่างในความเชื่อในทัศนคติในพฤติกรรมและความรู้สึกรักของตนเอง หน้าที่ของครูในการปลูกฝังคำนิยามคือการชี้แนะ หรือจัดการให้มีการชี้แนะเพื่อให้นักเรียนเกิดการลุ่มคิดขึ้นมาว่า ความเชื่อทัศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกของตนเองที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ๆ

2. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล มีแนวความคิดพื้นฐานตามบรรทัดฐานของโกแลมบิรวิจริยธรรมหมายถึง กฎเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้องผิดของการกระทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์นี้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญาข้อผูกพันกับอายุของบุคคล

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามบรรทัดฐานของทฤษฎีการปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้การตัดสินใจด้วยเหตุผลในระดับสูง และอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับ

กฎเกณฑ์สังคมตามทรรศนะนี้ การพัฒนาจริยธรรมไม่อาจกระทำด้วยการสอน ไม่อาจกระทำด้วยการแสดงตัวอย่างให้ดู จริยธรรมพัฒนาขึ้นมาด้วยการนึกคิดของแต่ละคนตามลำดับขั้น และตามระดับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุ กิจกรรมที่เป็นหัวใจของการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีในการปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผลในชั้นเรียนคือ การอภิปรายแลกเปลี่ยนทรรศนะ

3. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม วิธีการของการปรับพฤติกรรมตั้งอยู่บนรากฐานของความเชื่อว่าพฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามความคิดนี้ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ควรจัดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม และถ้าหากต้องการลดพฤติกรรมใดก็ควรจัดเงื่อนไขเพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริม

4. การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม ถือว่าจริยธรรมเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับเกณฑ์สำหรับการประเมินความถูกต้องของพฤติกรรม มีแนวความคิดพื้นฐานว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ส่วนหนึ่งเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น อีกส่วนหนึ่งจากการฟังคำบอกเล่าและการอ่านบันทึกของผู้อื่น การเรียนรู้ประเภทหลังนี้ช่วยให้มนุษย์มีความรู้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

วิธีการปลูกฝังจริยธรรม โดยการจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ตัวอย่างและคำบอกให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อว่าพฤติกรรมอะไรนำไปสู่ผลกระทบอะไร และผลกระทบนั้นนำไปสู่การพิจารณาเพียงไร การจัดเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมทางสังคมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ จริยธรรมนี้จะต้องจัดให้มีความสอดคล้องกันทั้งประสบการณ์ต่าง ๆ ตัวอย่างและคำบอก และถ้าหากคำบอกมีลักษณะเป็นการชี้แนะให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ต่าง ๆ จากประสบการณ์ตรงและจากตัวอย่างที่ประสบด้วยแล้ว การเรียนรู้ก็จะเกิดในลักษณะที่ตรงและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

7.2 การพัฒนาในลักษณะที่แยกออกจากกัน

เป็นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ แบบแยกส่วนอย่างชัดเจน โดยมีวัตถุประสงค์ ที่จะพัฒนาในเรื่องใดก็จะหาวิธีการมาพัฒนาเฉพาะเรื่องนั้น ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

7.2.1 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

สุวิมล ว่องวานิช และนางลักขณ์ วิวัชรชัย. (2543 : 19-21) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม ดังต่อไปนี้

1. การสอนจริยธรรมโดยตรง

จริยธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นจะต้องมีการสอนกันอย่างจริงจังเป็นจริงเป็นจัง โดยจัดให้มีเนื้อหาโครงสร้างที่จะสอนจะเรียนกันอย่างแน่นอน จัดการเรียนการสอนเป็น 2 แบบ คือ แบบมีโครงสร้างแน่นอน และแบบบูรณาการ มีลักษณะดังนี้

1.1 แบบมีโครงสร้างแน่นอน ถือการจัดการสอนจริยธรรม ให้เป็นวิชาขึ้นมา โดยเฉพาะมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนช่วยให้การเรียนรู้บรรลุผลได้รวดเร็วขึ้น

1.2 แบบบูรณาการ หมายถึง การจัดการสอนจริยธรรมในลักษณะบูรณาการไปพร้อมกับเนื้อหาวิชาอื่น คือ ไม่มีการจัดเนื้อหาทางจริยธรรมขึ้นเป็นพิเศษแต่ครูผู้สอนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ อยู่แล้ว เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี จะต้องพยายามระลึกและควรตระหนักถึงบทบาทในการสอนจริยธรรมของตน และพยายามสอดแทรกแนวนี การสอนในลักษณะนี้จะช่วยให้รับประโยชน์ทั้ง 2 ทาง คือ จะช่วยให้การเรียนจริยธรรมมีความหมายขึ้น เพราะผู้เรียนได้เห็นถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียนและในขณะเดียวกันก็จะช่วยให้การเรียนเนื้อหาวิชานั้น ๆ มีความสัมพันธ์กันลึกซึ้งขึ้น

2. การสอนจริยธรรมโดยอ้อม

ความเชื่อในแนวนี้นี้มีความคิดว่าจริยธรรมและคุณธรรมต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากการสอน แต่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่แทรกซึมเข้าไป วิธีการที่ดีที่สุด คือ โรงเรียนจะต้องจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในโรงเรียนให้เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน เมื่อผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะเรียนรู้จริยธรรมต่าง ๆ ซึมซับได้เองโดยไม่ต้องมีการสอนและบอกกล่าวกัน หากโรงเรียนมีการจัดระบบที่ดี มีหลักสูตร และกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีผู้เรียนก็จะมีพัฒนาการเรียนรู้ทางจริยธรรมได้มากตามไปด้วย การเสนอแนวการจัดการเรียนการสอนจริยธรรมตามที่เสนอมาแล้วนี้ มีผู้นำมาใช้ในประเทศไทยกันแล้วทุกแนว แต่ผลที่ได้ยังไม่ชัดเจนนัก จึงเป็นเรื่องที่ยังมีการศึกษากันว่าทดลองกันตลอดมา

แนวทางการการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่จะช่วยส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน มีดังต่อไปนี้

2.1 การแสดงบทบาทสมมติ (Role play) เป็นกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออก เกิดความรู้สึก ความนึกคิดในการแสดงบทบาทของคนที่ไม่ใช่ตนเอง ได้ทดลองหรือฝึกประสบการณ์ในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจในเหตุการณ์ที่สมมติขึ้นมาจากความเป็นจริง การแสดงบทบาทสมมติจะให้ความรู้ความเข้าใจเจตคติที่ยาวนานและลึกซึ้ง และมีเหตุผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของนักเรียนในการปรับและแก้ไขปัญหาดัง ๆ ได้เมื่อต้องการเผชิญกับสิ่งเหล่านั้นในเหตุการณ์อาจจะเกิดขึ้นจริงได้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนแต่ละคน

สอนด้านพัฒนาคุณลักษณะทางจริยธรรมโดยจัดเป็นกิจกรรมสลับ คือ จัดสลับกับกิจกรรมหลักที่ใช้เวลาสอนนาน ๆ เกมเป็นกิจกรรมการเล่นที่มีข้อตกลงหรือกติกาเฉพาะเรื่อง ซึ่งผู้เล่นต้องแสดงความสามารถเฉพาะตน หรือความสามารถในการร่วมใจกันของกลุ่มเพื่อนแข่งขันให้ได้ชัยชนะ การสอนโดยใช้เกมเป็นสื่อ นั้นช่วยให้ครูและนักเรียนมีความสัมพันธ์ที่สนิทสนมกัน นักเรียนได้แสดงออกถึงความสามารถ ความคิด และคุณธรรมในจิตใจของตน นักเรียนเกิดอารมณ์ สนุก ตื่นเต้น การสอนโดยใช้เกมจึงทำให้นักเรียนไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียน

2.8 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยการวาดภาพ เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะและจินตนาการในการวาดภาพ เป็นสื่อการสอนที่ส่งผลในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

2.9 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยการแสดงละคร เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างเต็มที่ นักเรียนมีโอกาสแสดงความสามารถของตนทั้งในด้านการใช้ ทักษะภาษา การแสดงสีหน้าท่าทาง การขับทำนองเสนาะ การร้องเพลง รวมไปถึงการฝึกวางแผนงานร่วมกันอีกด้วย นอกจากนี้ยังช่วยให้นักเรียนได้ผ่อนคลายความเคร่งเครียด ได้แสดงความรู้สึกนึกคิดที่เก็บไว้ให้เห็นตัวอย่างที่มีชีวิตชีวา และได้ปรับตัวให้อยู่ร่วมกับเพื่อน ๆ อย่างมีความสุข

2.10 กิจกรรมการแสดงหุ่น การเชิดหุ่นเป็นกิจกรรม การสอนด้านจริยธรรม ที่มีลักษณะบูรณาการ คือ ครูและนักเรียนต้องจัดกิจกรรมทางดนตรีเพื่อใช้ทำนอง และเนื้อร้อง บรรเลงเพลงประกอบ นักเรียนต้องฝึกทักษะการเล่านิทาน และฝึกทักษะการทำงานกลุ่ม กิจกรรมเหล่านี้จึงเกิดผลงานที่ผสมผสานกัน ช่วยสร้างลักษณะนิสัยที่ดีงามแก่นักเรียน นักเรียนมีความรู้สึคว่าตนเป็นเจ้าของหุ่นเหล่านั้น หุ่นเป็นตัวแทนของความดีและความชั่ว เรื่องราวที่หุ่นแสดงก็เป็นเรื่องที่เขานำมาดัดแปลงหรือสร้างขึ้นเอง นักเรียนจึงสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของเขาให้หุ่นเป็นผู้แสดง นักเรียนเป็นผู้เชิดหุ่นหรือนักเรียนที่เป็นผู้ดู ต่างก็มีจุดสนใจร่วมกันคือตัวหุ่น ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนิทานที่หุ่นแสดงจึงชัดเจน เหมาะสมสำหรับการอธิบายหลักธรรมที่นำมาสอนให้กระจ่าง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544 : 29) ได้นำเสนอเรื่อง “การสร้างบัณฑิตให้มีจิตสำนึกจริยธรรม” ซึ่งบทความนี้ได้แนะนำครูอาจารย์ ให้หันกลับมาคำนึงถึงระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึกทางจริยธรรมภาคปฏิบัติ เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ “ที่ไม่ก่อปัญหา” แต่เป็นคนที่มีแรงบันดาลใจที่ดีงามเพื่อสังคมและประเทศชาติ ยืนหยัดในความถูกต้องและดีงามอย่างมั่นคง สิ่งที่คุณครูอาจารย์ควรปฏิบัติมีดังต่อไปนี้

1. แทรกหัวข้อจริยธรรมประยุกต์ในทุกวิชาที่สอน

หลักสูตรการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ควรมีการสอนจริยธรรมแทรกเป็นส่วนหนึ่งของทุก ๆ วิชาในลักษณะประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิชานั้น ไม่จำเป็นต้องแยกสอนวิชาจริยธรรมต่างหาก แต่เป็นบทหนึ่งในหลักสูตรนั้น เช่น วิชาเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม หากหลักสูตรทั้งหมด 15 บท ใน 1 บท จะต้องกล่าวถึงปัญหาจริยธรรมในอุตสาหกรรม โดยพยายามชี้ให้เห็นว่า การดำเนินอุตสาหกรรมภายนอกเป็นอย่างไร และจริยธรรมที่ถูกต้องเป็นอย่างไร รวมทั้งชี้ให้เห็นแนวทางและจุดยืนที่นักศึกษาจะสามารถประยุกต์ใช้ได้เมื่อเรียนจบออกไป ชี้ให้เห็นประเด็นทางคุณธรรมและจริยธรรมว่าส่งผลเสียหามากน้อยเพียงใด การสอนเช่นนี้จะทำให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญเกิดความเข้าใจ และเห็นมิตินุธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิชาที่เรียน และรู้หลักการในการดำเนินชีวิตจริงด้วย

2. สอนเชิงบูรณาการวิชาสาขาต่าง ๆ อย่างเชื่อมโยง

การที่นักศึกษาจะสามารถใช้จริยธรรมได้อย่างถูกต้องในสังคมต่อไปได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจโลก สังคม และชีวิต เพื่อที่จะไม่ทำร้ายผู้อื่น เช่นนักศึกษาวิชานิติศาสตร์ต้องมีความรู้ในเรื่องของกฎหมาย และสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เพื่อจะได้ไม่ใช้ฐานันดรของตนหมิ่นประมาท หรือทำร้ายผู้อื่น นักเศรษฐศาสตร์ต้องเข้าใจลักษณะพื้นฐานทางสังคมวิทยาของสังคมไทย เพื่อให้สามารถกำหนดนโยบายด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีความเข้าใจความเป็นไทยเป็นต้น นักศึกษาจึงต้องมีความเข้าใจในศาสตร์ต่าง ๆ ด้วย โดยมีการศึกษาเชิงบูรณาการวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

3. สอนวิชาจริยธรรมประยุกต์ “ลึกซึ้ง” เป็นวิชาเฉพาะของสาขา

วิชาจริยธรรมของแต่ละสาขาวิชา ควรมีวิชาที่แยกออกมาเฉพาะด้วย โดยมุ่งเน้นที่จะกล่าวถึงคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณในวิชานั้น ๆ เพื่อให้เกิดความลึกซึ้งในการตอบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมที่เกิดขึ้นในสภาพปัจจุบัน และร่วมกันพยายามหาทางออกในแนวทางที่ถูกต้อง โดยชี้ให้เห็นว่า การขาดจริยธรรมในปัจจุบันรุนแรงเพียงใด และหากระบบธุรกิจทั้งหมดปราศจากจรรยาบรรณ จะเกิดผลร้ายอย่างไรกับตนเอง องค์กร และประเทศชาติ ขณะเดียวกันก็ควรสอนให้รู้ซึ่งถึงปรัชญาเบื้องหลังของวิชานั้น ๆ ที่ส่วนใหญ่จะไม่มุ่งเพียงแต่ประกอบอาชีพ แต่มุ่งเพื่อการเรียนรู้ และการรับใช้สังคมเป็นหลัก

4. สนับสนุนให้นักศึกษาทำกิจกรรมสร้างสรรค์จริยธรรม

สถาบันการศึกษาควรมีการสนับสนุนให้นักศึกษาทุกคน เข้าร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคมด้านต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในความดีงาม ในคุณค่า การเสียสละเพื่อผู้อื่น ผ่านประสบการณ์การช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า ผู้ด้อยกว่าได้ยากลำบากเดือดร้อนเช่น นักศึกษามีโอกาสช่วยเหลือปัญหา ช่วยเหลือผู้ยากไร้ที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจสามารถนำความรู้ที่เรียนไปช่วยเหลือคนได้จริง ๆ เขาก็จะรู้สึกประทับใจในประสบการณ์ของคุณธรรมจริยธรรมที่

เขามืออยู่นั้น **สิ่งนี้จะคิดตรึงอยู่ในดวงใจ** ในความคิดของเขา เมื่อจบการศึกษาออกไปทำงาน ก็จะมี
 ความปรารถนาใครจะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ

5. สอนด้วย “แบบอย่างชีวิต” ของอาจารย์ผู้สอน

สภาพจริยธรรมที่ตกต่ำเช่นนี้ เกิดขึ้นในทุกระดับชั้นของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคล
 ในระดับผู้นำของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง ครูบาอาจารย์ พ่อแม่ สื่อมวลชน บุคคลเหล่านี้
 ควรจะประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี อาจารย์ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการอบรมบ่มนิสัย ให้
 ความรู้แก่ศิษย์ ควรจะเป็นผู้ที่ประพฤติตนแบบผู้ทรงศีล มีวัตรปฏิบัติที่ดีงามเป็นแบบอย่างที่ดีแก่
 ศิษย์ได้สามารถสอน บริหารงานด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ชนิดที่เรียกว่า Management by
 example เนื่องจากการกระทำหรือการปฏิบัติเป็นกิจวัตรจนคิดเป็นนิสัยนั้นมีน้ำหนักมากกว่าคำพูด
 ที่สอนไปพูดไปยาว ๆ แต่ทำไม่ได้มากมายนัก เมื่ออาจารย์ตระหนักดีว่าตนเองมีอิทธิพลต่อการ
 เรียนรู้ของนิสิต นักศึกษามากเพียงใด ก็จะมีคามสังวรระวัง ไม่ประพฤติตนไปในทางชั่วช้า
 เสียวหาให้เด็กเลียนแบบ หรือนำไปพูดจาดินนินทาได้ อาจารย์นั้น เทียบไปแล้วก็ใกล้ชิด ๆ กันกับผู้
 พิพากษา ที่ต้องวางตัว รักษาตัว รักษาความห่างระหว่างอาจารย์กับศิษย์ไว้ในระยะที่พอเหมาะ หาก
 ไปเข้าข้างค้มเหล้า เทียวฟังเพลง หรือเข้าชองหาความสุขจากนารีด้วยกันกับศิษย์แล้ว ความเชื่อถือ
 ศรัทธาเคารพก็ย่อมลดลงไปเป็นธรรมดา ผู้พิพากษานั้น ต้องระมัดระวังคนอย่างยิ่ง เว้นไม่ไปดื่มสุรา
 ตามร้านอาหารริมทางให้เป็นทีประเจิดประเจ้อ ไม่รับของขวัญจากจำเลย หรือทนายความ เป็นคั่น
 การที่ต้องรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพไว้อย่างยิ่งยวดนี้ทำให้บุคคลในหลาย ๆ แวดวงวิชาชีพ
 ต้องมีความสมถะ วางตนไว้ให้เหมาะสม และห่างไกลจากอบายมุขทั้งหลายทั้งปวง จึงจะทรงความ
 ศักดิ์สิทธิ์แห่งวิชาชีพของตนไว้อย่างสูงส่งน่าเคารพนับถือได้

กรมวิชาการ (2545 : 1-2) กล่าวว่า กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติ
 ด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุง
 การทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญ
 ประโยชน์ เป็นต้น

กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียนมุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่
 พึงประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกัน
 แก้ปัญหา ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัย
 รับผิดชอบ รู้สิทธิและหน้าที่ของตนเอง แบ่งตามความแตกต่างระหว่างกิจกรรมได้เป็น 2 ลักษณะ

1. กิจกรรมพัฒนาความถนัด ความสนใจ ความความต้องการของผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่
 มุ่งเน้นการเติมเต็มความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อการ

เขามียุ่ยนั้ สั้เงึจะคัคคัรึงอู่ในควงใจ ในคากมกัคของเขา เมื่อบการศัคษาออกป้ท้างงาน กั้จะมีคากมปรารกนาไคร้จะช่วเหลืออู่่อ่นอู่เสมอ

5. สอนด้วย “แบบอย่างชีวิต” ของอาจารย์ผู้สอน

สภาพจริยธรรมที่ตกต่ำเช่นนี้ เกิดขึ้นในทุกระดับชั้นของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลในระดับผู้นำของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง ครูบาอาจารย์ พ่อแม่ สื่อมวลชน บุคคลเหล่านี้ควรจะประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี อาจารย์ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการอบรมบ่มนิสัย ให้ความรู้แก่ศิษย์ ควรจะเป็นผู้ที่ประพฤติตนแบบผู้ทรงศีล มีวัตรปฏิบัติที่ดีงามเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ได้สามารถสอน บริหารงานด้วยการทำให้ผู้เป็นศิษย์เป็นตัวอย่าง ชนิดที่เรียกว่า Management by example เนื่องจากการกระทำหรือการปฏิบัติเป็นกิจวัตรจนติดเป็นนิสัยนั้นมันมีน้ำหนักมากกว่าคำพูดที่สอนไปพูดไปปาว ๆ แต่ทำไม่ได้มากมายนัก เมื่ออาจารย์ตระหนักดีว่าตนเองมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนิสิต นักศึกษามากเพียงใด ก็จะมีการสังวรระวัง ไม่ประพฤติดนไปทางชั่วช้าเสียหายให้เด็กเลียนแบบ หรือนำไปพูดคิดจินตนาการได้ อาจารย์นั้น เทียบไปแล้วก็ใกล้ชิด ๆ กันกับผู้พิพากษา ที่ต้องวางตัว รักษาตัว รักษาความห่างระหว่างอาจารย์กับศิษย์ไว้ในระยะที่เหมาะสม หากไปเข้าวงคัมภีร์ เทียวฟังเพลง หรือเข้าช่อกหาความสุขจากกานารีด้วยกันกับศิษย์แล้ว ความเชื่อถือศรัทธาเคารพก็ย่อมลดลงไปเป็นธรรมดา ผู้พิพากษานั้น ต้องระมัดระวังคนอย่างยิ่ง เช่น ไม่ไปดื่มสุราตามร้านอาหารริมทางให้เป็นที่น่าประเจิดประเจ้อ ไม่รับของขวัญจากจำเลย หรือทนายความ เป็นต้น การที่ต้องรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพไว้อย่างยิ่งยวดนี้ทำให้บุคคลในหลาย ๆ แวดวงวิชาชีพต้องมีความสมอะ วางตนไว้ให้เหมาะสม และห่างไกลจากอบาขมูขทั้งหลายทั้งปวง จึงจะทรงความศักดิ์สิทธิ์แห่งวิชาชีพของตนไว้อย่างสูงส่งน่าเคารพนับถือได้

กรมวิชาการ (2545 : 1-2) กล่าวว่า กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียนมุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ปัญหา ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัยรับผิดชอบ **รู้สิทธิและหน้าที่**ของตนเอง แบ่งตามความแตกต่างระหว่างกิจกรรมได้เป็น 2 ลักษณะ

1. กิจกรรมพัฒนาความถนัด ความสนใจ ตามความต้องการของผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเติมเต็มความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อการ

เขามิอยู่นั้น สิ่งนี้จะติดตรึงอยู่ในดวงใจ ในความคิดของเขา เมื่อจบการศึกษาออกไปทำงาน ก็จะมี ความปรารถนาใคร่จะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ

5. สอนด้วย “แบบอย่างชีวิต” ของอาจารย์ผู้สอน

สภาพจริยธรรมที่ตกต่ำเช่นนี้ เกิดขึ้นในทุกระดับชั้นของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคล ในระดับผู้นำของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง ครูบาอาจารย์ พ่อแม่ สื่อมวลชน บุคคลเหล่านี้ ควรจะประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี อาจารย์ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการอบรมบ่มนิสัย ให้ ความรู้แก่ศิษย์ ควรจะเป็นผู้ที่ประพฤติตนแบบผู้ทรงศีล มีวัตรปฏิบัติที่งดงามเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ ศิษย์ได้สามารถสอน บริหารงานด้วยการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ชนิดที่เรียกว่า Management by example เนื่องจากการกระทำหรือการปฏิบัติเป็นกิจวัตรจนติดเป็นนิสัยนั้นมีน้ำหนักมากกว่าคำพูด ที่สอนไปพูดไปปาว ๆ แต่ทำไม่ได้มากมายนัก เมื่ออาจารย์ตระหนักดีว่าตนเองมีอิทธิพลต่อการ เรียนรู้ของนิสิต นักศึกษามากเพียงใด ก็จะมีควมสำราญระวัง ไม่ประพฤติตนไปในทางชั่วช้า เสียหายให้เด็กเลียนแบบ หรือนำไปพูดติดลิ้นนิทาได้ อาจารย์นั้น เทียบไปแล้วก็ใกล้เคียง ๆ กันกับผู้ พิพากษา ที่ต้องวางตัว รักษาตัว รักษาความห่างระหว่างอาจารย์กับศิษย์ไว้ในระยะที่พอเหมาะ หาก ไปเข้าวงดื่มเหล้า เทียวฟุ้งพลาง หรือเข้าช่องหาความสุขจากนารีด้วยกันกับศิษย์แล้ว ความเชื่อถือ ศรัทธาเคารพก็ย่อมลดลงไปเป็นธรรมดา ผู้พิพากษานั้น ต้องระมัดระวังตนอย่างยิ่ง เช่น ไม่ไปดื่มสุรา ตามร้านอาหารริมทางให้เป็นทีประเจิดประเจ้อ ไม่รับของขวัญจากจำเลย หรือทนายความ เป็นต้น การที่ต้องรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพไว้อย่างยิ่งยวดนี้ทำให้บุคคลในหลาย ๆ แวดวงวิชาชีพ ต้องมีความสมถะ วางตนไว้ให้เหมาะสม และห่างไกลจากอภายมุขทั้งหลายทั้งปวง จึงจะทรงความ ศักดิ์สิทธิ์แห่งวิชาชีพของตนไว้อย่างสูงส่งน่าเคารพนับถือได้

กรมวิชาการ (2545 : 1-2) กล่าวว่า กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติ ด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุง การทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้นำเพื่อ ประโยชน์ เป็นต้น

กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียนมุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่ หึ่งประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกัน แก้ปัญหา ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมทั้งกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัย รับผิดชอบ รู้สิทธิและหน้าที่ของตนเอง แบ่งตามความแตกต่างระหว่างกิจกรรมได้เป็น 2 ลักษณะ

1. กิจกรรมพัฒนาความถนัด ความสนใจ ตามความต้องการของผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่ มุ่งเน้นการเติมเต็มความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อการ

ค้นพบความถนัดความสนใจของตนเอง และพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนพัฒนาทักษะของสังคม และปลูกฝังจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม

2. กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และรักษาดินแดนเป็นกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสภาพชีวิตต่าง ๆ นำไปสู่พื้นฐานการทำประโยชน์ให้แก่สังคม และวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งกระบวนการจัดให้เป็นไปตามข้อกำหนดของคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติ ยุวกาชาด สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ และกรมการรักษาดินแดน

ในทางปฏิบัติสถานศึกษาควรจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในลักษณะของการบูรณาการองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ให้มีความกว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น อีกทั้งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและใช้ศักยภาพที่มีในตนเองอย่างเต็มที่ เลือก คัดสนใจ ได้อย่างมีเหตุผลเหมาะสมกับตนเอง สามารถวางแผนชีวิตและอาชีพได้อย่างมีคุณภาพ เน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ ศีลธรรม และจริยธรรม รู้จักสร้างสัมพันธภาพที่ดีเพื่อปรับตัวเข้ากับบุคคลและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างดีและมีความสุข เช่น กิจกรรมการสร้างเสริมความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าในตนเอง กิจกรรมพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ ศีลธรรม และจริยธรรม กิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต กิจกรรมสร้างเสริมประสิทธิภาพการเรียนรู้ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้สามารถหลอมเข้าไปในการจัดกิจกรรมลูกเสือเนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ในลักษณะของการเข้าค่ายต่าง ๆ หรืออาจแยกจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะทางได้ เช่น จัดกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ โดยมุ่งเป็นการฝึกระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข กิจกรรมชมรมวิชาการ มุ่งเสริมสร้างประสบการณ์ความชำนาญเฉพาะเรื่องที่ถนัดและสนใจจากการเรียนรู้กลุ่มสาระต่าง ๆ ชุมชนต่าง ๆ เพื่อการร่วมกันคิดค้นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ก่อให้เกิดความสนุก ความสุข และพัฒนาทักษะทางสังคม ทั้งนี้แม้จะแยกจัดกิจกรรมเฉพาะทางก็สามารถบูรณาการกิจกรรมแนะแนวเข้าไปด้วย เพื่อให้ค้นพบศักยภาพของตนเอง

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 42-47) กล่าวว่า ในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ครูและผู้บริหารสามารถจัดพัฒนาได้ตามหลักการ หลักคิด โดยให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ในที่นี้ขอเสนอแนะการจัดกิจกรรมไว้เป็นแนวทาง 5 ลักษณะคือ กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร กิจกรรมประจำวัน/ ประจำสัปดาห์ กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมพิเศษอื่น ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร ประกอบด้วย **พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ** ประกวดมารยาทชาวพุทธ กิจกรรมเล่าพุทธบุตร กิจกรรมบริหารจัดการ เจริญปัญญา เรียนธรรมศึกษา

2. กิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ กิจกรรมประจำวันประกอบด้วยกิจกรรมหน้าเสาธง กระทำเพื่อระลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตา และสงบนิ่ง กิจกรรมน่องไหว้ที่ กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิต กิจกรรมประจำวันสัปดาห์ประกอบด้วย สวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์ ทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์

3. กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา ฯ สถานศึกษาจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาโดยประดับธงสีเหลือง ธงธรรมจักร

4. กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ ประกอบด้วยกิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติธรรม กิจกรรมต้นไม้พูดได้(เน้นคติธรรม) กิจกรรมนิทรรศการผลงานทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมต้นไม้อธิษฐาน และกิจกรรมอบรมธรรมะ 5 นาที

เอกวิทย์ ณ ถลาง (สมพงษ์ จิตระดับ. 2530 : 164-165 ; อ้างอิงจาก เอกวิทย์ ณ ถลาง 2527. โครงการทดลองหารูปแบบที่มีประสิทธิภาพต่อการเรียนการสอนจริยธรรม.) ได้เสนอแนวทางในการส่งเสริมจริยธรรมให้นักเรียนในวัย 6-12 ขวบ ไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. สร้างเสริมสิ่งแวดล้อมให้เด็กได้สามารถดูดซึมจริยธรรมที่ต้องการปลูกฝังเองโดยผู้ใหญ่ไม่เสียเวลาพร่ำสอนจนเกินไป

2. ให้เด็กได้อยู่ใกล้ชิดตัวอย่างที่ดี เพื่อเด็กได้ประพฤติปฏิบัติตาม

3. เสนอปัญหาให้เด็กได้ศึกษาวิเคราะห์จนเกิดความรู้สึก (Self – realization) มากขึ้น และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองโดยไม่รู้ตัว

4. แสวงหาแบบอย่างวัฒนธรรมที่ดีงาม เพื่อขัดเกลาความคิดของเด็กให้ประณีตและพัฒนาจริยธรรม

5. จัดโอกาสให้เด็กได้ศึกษาหาประสบการณ์ทางวิชาการซึ่งสามารถพัฒนาจริยธรรมได้

6. สร้างและปฏิบัติตามจริยธรรมที่ผู้ใหญ่และเด็กยอมรับร่วมกัน

ลัดดา เสนาวงษ์ (อภิญา มานะโรจน์. 2539 : 16-17 ; อ้างอิงจาก ลัดดา เสนาวงษ์. : 2532 ความเป็นครู) ได้เสนอแนววิธีการปลูกฝังคุณธรรมดังนี้

1. ผู้ปฏิบัติงานสร้างเสริมคุณธรรม ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี หมายถึง มีทัศนคติที่ดีและมี ความสรีทธาต่อคุณธรรมเหล่านั้นก่อน เพื่อจะได้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น

2. การจัดสิ่งแวดล้อมที่แสดงให้เห็นถึงคุณธรรม เนื่องจากสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลอย่างยิ่ง ในการพัฒนาคุณธรรมให้แก่บุคคลในสังคม ดังนั้นปัจจัยในการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษา ก็คือ การ จัดสิ่งแวดล้อมทุกอย่างในสถานการศึกษา โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เป็น “คน” ให้เอื้อต่อการพัฒนา

3. การให้ความรู้เรื่องคุณธรรม หมายถึง การให้นักศึกษาได้รู้จักเข้าใจว่าคุณธรรมที่ต้องการนั้นคืออะไร มีลักษณะอย่างไร มีวิธีการอะไรบ้างจึงจะสามารถปฏิบัติตามคุณธรรมเหล่านั้นได้ เรื่องนี้เป็นหน้าที่ของอาจารย์โดยตรงที่จะต้องให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่นักศึกษา

4. การทำให้นักศึกษากิดความสำนึกในความบกพร่องของตนที่มีอยู่และยอมรับปฏิบัติตามคุณธรรมที่ต้องการ ซึ่งอาจทำได้โดยอาศัยกิจกรรมหลายแบบ เช่นการให้วิจารณ์ตนเอง การจัดกิจกรรมสังลมมิตี เป็นต้น

5. การฝึกและปฏิบัติตามคุณธรรมที่จะพัฒนา ซึ่งควรเป็นกิจกรรมที่สามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้ สัมพันธ์กับปัญหา เช่น การบำเพ็ญตนให้เห็นประโยชน์ การฝึกธรรมะ การปฏิบัติตามระเบียบวินัย เป็นต้น

ชาเลียง วุฒิจันทร์ (2524 : 7) ได้กล่าวถึงการปลูกฝังคุณธรรมลงในจิตใจมนุษย์ จะต้องใช้เวลาในการฝึกหัดอบรมสั่งสอนโดยตรงและโดยอ้อมเป็นอันมาก สม่ำเสมอ และยาวนาน และไม่สามารถจะวัดได้แน่นอนว่าใครมีคุณธรรมจริยธรรมแก่บุคคลอาจบรรลุผลสำเร็จได้ แต่คนนั้นมีจริยธรรมคืออยู่เสมอ อยู่นาน อยู่มากแค่ไหนขึ้นอยู่กับการเกิดมีคุณธรรมขึ้นในจิตใจของบุคคลนั้น มากน้อยอย่างไร

โกลเบอร์ก และฟิลลิป (Kohlberg and Phillip, 1973 : 205) กล่าวว่า ถ้าครูต้องการปลูกฝังจริยธรรม หรือสำนึกในความยุติธรรมให้กับนักเรียน ครูจะต้องสร้างโรงเรียนให้เต็มไปด้วยความยุติธรรมขึ้นมาในห้องเรียน ต้องมีบรรยากาศแห่งความยุติธรรมอยู่ด้วย ทั้งนี้เพราะว่าสิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้ไปเป็นจำนวนมากนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ได้มาจากหนังสือเรียน หากแต่ได้มาจากสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศแห่งจริยธรรมที่ครูสร้างขึ้นในระบบ โรงเรียนหรือในห้องเรียน นั่นคือ จัดจริยศึกษาในรูปของหลักสูตรแฝง

7.2.2 การพัฒนาค่านิยมที่พึงประสงค์

อภิญา มานะโรจน์ (2539 : 15) ได้เสนอวิธีการปลูกฝังความสำนึก ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การให้ความรู้ค่านิยมที่จะปลูกฝัง คือ การให้ผู้ที่ได้รับการปลูกฝังได้รับรู้หรือเข้าใจค่านิยมที่จะปลูกฝังว่าคืออะไร มีลักษณะอย่างไร และมีวิธีการอย่างไรที่จะสามารถปฏิบัติตามค่านิยมเหล่านั้นได้

2. การสร้างเจตคติและศรัทธาต่อค่านิยมที่จะปลูกฝัง ซึ่งมีองค์ประกอบหลายประการ แต่ที่สำคัญที่สุดได้แก่ ตัวของผู้ทำหน้าที่ปลูกฝังนั่นเอง เพราะผู้ที่ได้รับการปลูกฝังมองเห็นและยึดถือ ผู้ที่ทำหน้าที่ปลูกฝังเป็นแบบอย่างในความประพฤติ หากผู้ปลูกฝังไม่ได้ทำในสิ่งที่ได้ให้การอบรมสั่งสอนแล้ว ความศรัทธาเชื่อถือในค่านิยมที่จะปลูกฝังก็หมดไป

3. การจัดกิจกรรมเพื่อการปฏิบัติ โดยกิจกรรมนั้นควรจะเน้นกิจกรรมง่าย ๆ นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ สัมพันธ์กับปัญหาและช่วยแก้ปัญหาทั้งส่วนตัวและส่วนรวมด้วย

4. การปฏิบัติตามค่านิยมที่จะปลูกฝัง ให้ผู้ที่ได้รับการปลูกฝังค่านิยมได้ฝึกปฏิบัติในกิจกรรมที่ได้จัดไว้แล้ว ข้ำการฝึกให้เกิดความรู้สึกนึกคิดและฝังรากลึกกลายเป็นนิสัยในการประพฤติต่อไป

ไมเคิลลิส (Michaelis. 1985 : 364-372) ได้เสนอรูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมไว้หลายวิธีด้วยกัน และมีบางวิธีจากนักการศึกษาอื่น ๆ ได้แก่

1. การสั่งสอนโดยตรง (Direct instruction) เป็นวิธีพัฒนาค่านิยมวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดค่านิยม ซึ่งอาจจะทำได้โดย

1.1 การเสนอแบบอย่างบุคคล (Modeling to set examples) วิธีนี้ มุ่งพัฒนาค่านิยมด้านความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม (fairness) การให้ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมกับผู้อื่น (concern for others) หรือค่านิยมด้านอื่น ๆ และเสนอแนะแนวทางการจัดกิจกรรม คือครูยกตัวอย่างบุคคลที่น่ายกย่องทั้งหญิงและชายในนิทาน ภาพยนตร์ หรือบุคคลที่ได้รับการยกย่อง จากชุมชนว่าเป็นคนดี หรือบุคคลในแวดวงอาชีพต่าง ๆ จากนั้นให้นักเรียนวิพากษ์วิจารณ์ว่าบุคคลใดน่ายกย่อง บุคคลใดไม่น่ายกย่องหลังจากอภิปรายแล้วอาจจัดให้มีการแสดงบทบาทของบุคคลที่เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีนำมาวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

1.2 การใช้เหตุผลชักชวน (Reasoned persuasion) วิธีการนี้ผู้สอนเสนอปัญหาจากตัวอย่างบางตอนที่เป็นไปได้ และใช้เหตุผลชี้แนะให้นักเรียนเห็นว่าสิ่งใดถูกต้องดีงาม หรือเหมาะสมหลาย ๆ ตัวอย่าง เพื่อให้นักเรียนอภิปรายรายบุคคล กลุ่มย่อยหรือกลุ่มใหญ่ กล่าวคือ ถ้าอภิปรายกลุ่มย่อย อาจให้อภิปรายกลุ่มย่อย อาจให้อภิปรายปัญหาที่จำเป็นทั่ว ๆ ไปที่ใกล้ตัว หรือปัญหาของกลุ่มเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ถ้าอภิปรายกลุ่มใหญ่ควรจะเป็นเรื่องค่านิยมที่สำคัญ ๆ และเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล วิธีการนี้อาจนำเนื้อเรื่องบางตอนจากภาพยนตร์ นิทาน หรือสื่ออื่น ๆ มาให้นักเรียนพิจารณาเพื่อให้นักเรียนเกิดความเชื่อมั่นจะยอมรับและใช้ชีวิตอยู่โดยอาศัยวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

2. การทำความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยม ตามทฤษฎีภาระจำค่านิยมซึ่งมีหลาย ๆ วิธี และที่แตกต่างจากวิธีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับค่านิยมมาแล้วเช่น

2.1 การจัดลำดับ (Rank ordering) เป็นวิธีการพัฒนาค่านิยมโดยให้ผู้เรียนค้นหาค่านิยมด้วยตนเอง เป็นการเน้นให้ผู้เรียนได้รู้จักเลือกหรือให้ความสำคัญอะไรก่อนหลัง การตัดสินใจเลือกและให้ความสำคัญตามลำดับก่อนหลังนี้ผู้เรียนจะต้องคิดและอาศัยค่านิยมดั้งเดิมของตนเป็นเครื่องตัดสินใจ

2.2 การลงคะแนน (Voting) เป็นวิธีที่ง่ายและเร็วในการที่จะสำรวจค่านิยมของนักเรียน กระทำได้โดยครูตั้งคำถามแล้วให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นโดยการยกมือ เช่น ถ้าผู้เรียนเห็นด้วยกับประเด็นปัญหาที่เสนอขึ้นมาก็ให้ยกมือขึ้น ถ้าตั้งคำถามแล้วให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นโดยการยกมือ เช่น ถ้าผู้เรียนเห็นด้วยกับประเด็นปัญหาที่เสนอขึ้นมาก็ให้ยกมือขึ้น ถ้าไม่เห็นด้วยเอามือลง ถ้าไม่แน่ใจให้ยกแค่ข้อศอก เป็นต้น จากนั้นอาจแบ่งกลุ่มให้อภิปรายเหตุผลของตน ซึ่งการอภิปรายนี้จะทำให้ทราบพื้นฐานค่านิยมที่นักเรียนยึดถืออยู่

พณีส หันนาคินทร์ (2526 : 126) แบ่งขั้นตอนการพัฒนาและปลูกฝังค่านิยมไว้ 3 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 สร้างสรรค์ทำให้เกิดแก่นค่านิยมหรือจริยธรรมนั้น

ขั้นที่ 2 ให้ความรู้ถึงองค์ประกอบและวิธีการปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามค่านิยมและจริยธรรมนั้น ๆ

ขั้นที่ 3 ให้มีการปฏิบัติตามค่านิยมหรือจริยธรรมนั้น ๆ และหากเป็นไปได้ก็ควรพยายามปลูกฝังให้เป็นนิสัยประจำต่อไป

ไกรนุช ศิริพุด (2531 : 106) เสนอขั้นตอนการส่งเสริมและพัฒนาค่านิยมไว้ 3 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 สร้างสรรค์ให้เกิดแก่นค่านิยมนั้น ๆ โดยวิธี ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง พูดเกลี้ยกล่อม ชักจูง และให้เหตุผลที่น่าเชื่อถือ

ขั้นที่ 2 ให้ความรู้ หรือความถึรควมรวบขอดในค่านิยม โดยใช้หลักและวิธีการ เช่น สอนจากเรื่องง่าย ๆ ไปสู่เรื่องยากจากสิ่งใกล้ตัวไปหาไกลตัว และจากรูปธรรมไปหานามธรรม เป็นต้น คือ

1. ขั้นให้ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ และพฤติกรรมใดบ้างที่เป็นพฤติกรรมของค่านิยมจริยธรรมที่จะปลูกฝังสร้างเสริม

2. ขั้นให้คิด วิเคราะห์ คัดสินใจ และทำความเข้าใจตนเองในค่านิยมจริยธรรมที่จะปลูกฝังสร้างเสริม

3. ขั้นควบคุมตนเอง ให้มีพฤติกรรมทางค่านิยมจริยธรรมที่จะปลูกฝังสร้างเสริม โดยตนเองเป็นผู้กำหนดพฤติกรรม วิธีปฏิบัติ เกณฑ์ เงื่อนไข และบันทึกผลการปฏิบัติ

แรธส์, ฮาร์มิน และ ซีมอน (Raths, Harmin and Simon. 1966 : 39-47) ได้เสนอการพัฒนาค่านิยมให้แก่ผู้เรียนด้วยวิธีการกระจ่างค่านิยม (Value clarification) ดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้นักเรียนได้ทำการเลือกค่านิยมของตนเองอย่างอิสระเสรี
2. ช่วยให้นักเรียนค้นหาคำตอบและพิจารณาทางเลือกหลาย ๆ ทาง
3. ช่วยให้นักเรียนได้ประเมินผลลัพธ์ที่จะเกิดจากทางเลือกแต่ละทาง
4. ส่งเสริมให้ได้พิจารณาว่าสิ่งใดมีคุณค่าและสนับสนุนให้ยึดถือเป็นค่านิยม

5. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ตัดสินใจเลือกชีวิตก่อนกำหนด เป็นของตนเองอย่างเปิดเผย
6. ส่งเสริมให้นักเรียนกระทำ ประพฤติ และทำตามทางเลือกของตนเอง
7. ช่วยให้นักเรียนได้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนเลือกเป็นค่านิยมหรือเลือกเป็นรูปแบบในการดำเนินชีวิต โดยการสนับสนุนให้ได้ปฏิบัติซ้ำ ๆ

แฟรงเกิล (Frankel. 1980 : 223-262) ได้เสนอรูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมแก่นักเรียนไว้ 7 วิธีด้วยกันคือ

1. การกระจ่างค่านิยมแต่ละบุคคล
2. การบอกลักษณะค่านิยมของคนอื่น
3. การเปรียบเทียบและหาความแตกต่างของค่านิยม
4. การพัฒนาความรู้สึจากสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ
5. การสำรวจความขัดแย้งทางค่านิยม
6. การให้คำจำกัดความแก่ค่านิยมเฉพาะเรื่อง
7. การประเมินผลและสรุปทางเลือก

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานวิจัยในประเทศ

อภิญญา มานะโรจน์ (สุวิมล ว่องวานิช และนางลัดกษณ์ วิรัชชัย. 2543 : 28; อ้างอิงจากอภิญญา มานะโรจน์. 2538 : การศึกษากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ได้ทำการศึกษาศึกษากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าสามารถสรุปวิธีการปลูกฝังคุณธรรมนักศึกษาได้ดังนี้

1. ต้องสร้างสัทธิทาให้เกิดแก่คุณธรรม จริยธรรมนั้น ๆ จัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการปลูกฝัง คุณธรรม ทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี การปลูกฝังคุณธรรมต้องคำนึงถึงวัยและขั้นตอนการพัฒนาจริยธรรม

2. วิธีการสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม วิธีสอนประเภทให้ครูเป็นศูนย์กลาง ครูเป็นผู้มีหน้าที่บรรยาย ถามตอบ มอบงาน วิธีการสอนประเภทให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง การสอนอภิปราย สาธิต ศึกษาค้นคว้ารายงาน

3. ด้านนโยบายและแผนในการปลูกฝังคุณธรรม มหาวิทยาลัยมีการกำหนดนโยบายเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน มีการปรับปรุงหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน กิจกรรมส่งเสริมในด้านต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม โดยเป้าหมายคือ ผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาการและเป็นผู้มีคุณธรรม มีจริยบรรณ

4. คุณธรรมที่นิสิตได้รับการปลูกฝังจากมหาวิทยาลัย นิสิตได้รับการปลูกฝังคุณธรรมด้านความรับผิดชอบมากที่สุด นอกจากนั้นก็มีคุณธรรมการรู้จักตนเอง ใฝ่รู้อยู่เสมอ ใฝ่ดีครองเหตุผลรับผิดชอบเสียสละเพื่อส่วนรวม

5. ปัจจัยที่มีส่วนในการพัฒนาคุณธรรมนิสิต ทุกกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าอาจารย์ผู้สอนมีส่วนในการปลูกฝังคุณธรรมนิสิตมากที่สุด อาจารย์ที่ปรึกษามีส่วนในการพัฒนาคุณธรรมมากที่สุด กลุ่มนิสิตเห็นว่าเพื่อนมีการปลูกฝังคุณธรรม นอกจากนี้สภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัยก็มีส่วนในการปลูกฝังคุณธรรมนิสิต

6. ผลการวิเคราะห์หลักสูตร พบว่าการปลูกฝังคุณธรรมของมหาวิทยาลัยด้านหลักสูตรจะจัดให้นิสิตปริญญาตรีทุกคณะ หลักสูตรแบ่งเป็น 2 หมวด คือ หมวดการศึกษาทั่วไป และหมวดวิชาเฉพาะเนื้อหาวิชาเน้นคำว่า คุณธรรม จริยธรรมและความรับผิดชอบ

7. การจัดการเรียนการสอน อาจารย์ผู้สอนได้ปฏิบัติหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรม 9 ประการในระดับมากทุกประเด็น

8. การจัดการกิจกรรมนิสิต อาจารย์ที่ปรึกษากิจกรรมได้ปฏิบัติหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรม 9 ประการในระดับมากทุกประเด็น

9. ผลการวิเคราะห์การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมของนิสิต พบว่าฝ่ายนิสิตสัมพันธ์ส่งเสริมคุณธรรมความรับผิดชอบ การรู้จักตนเอง ฝ่ายวิชาการส่งเสริมคุณธรรมความรับผิดชอบ และศีลธรรม ฝ่ายศิลปวัฒนธรรมส่งเสริมความรับผิดชอบ ศีลธรรม ฝ่ายพัฒนาสังคมและบำเพ็ญประโยชน์ส่งเสริมคุณธรรมเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและความรับผิดชอบ

จินตนา ทวีวัฒน์ (2529 : 119-135) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของอาจารย์และผู้บริหารวิทยาลัยครูภาคตะวันตก เกี่ยวกับบทบาทของอาจารย์ในการพัฒนาความมีระเบียบวินัยในตนเองของนักศึกษาครู” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของอาจารย์และผู้บริหารเกี่ยวกับบทบาทของครูในการพัฒนาความมีระเบียบวินัยในตนเองของนักศึกษา ครู และศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาความมีระเบียบวินัยในตนเองของนักศึกษาครู กลุ่มตัวอย่างเป็นอาจารย์และผู้บริหาร จำนวน 198 คน และ 120 คนตามลำดับ รวมทั้งสิ้น 318 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ตอนคือ แบบตรวจคำตอบตามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) เกี่ยวกับบทบาทของอาจารย์ในการพัฒนาความมีระเบียบวินัยในตนเองของนักศึกษาครู แบ่งเป็น 2 ด้านคือ บทบาทด้านการสอน และบทบาทนอกเหนือการสอน และแบบคำถามปลายเปิด (Open – ended) เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาความมีระเบียบวินัยในตนเองของนักศึกษาครูวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานเลขคณิต ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที (t – test) ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. บทบาทด้านการสอน อาจารย์และผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า อาจารย์ควรมีบทบาทในการพัฒนาความมีระเบียบวินัยในตนเองของนักศึกษาครูทุกด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเป็นผู้มีเหตุผล ความซื่อสัตย์สุจริตและบุคลิกธรรม ความอดทนมานะพยายาม ความกล้าหาญ การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การวางตัวตามกาลเทศะ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเคารพและยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม และการให้ความร่วมมือกับส่วนรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

2. บทบาทนอกเหนือการสอน ได้แก่ ด้านกิจกรรม การให้ความร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ บุคลิกภาพ และการวางตัวของอาจารย์ อาจารย์และผู้บริหารมีความคิดเห็นในระดับมากกว่าอาจารย์มีบทบาทมาก ซึ่งไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยเฉพาะด้านกิจกรรมอาจารย์มีบทบาทอย่างมากในการสนับสนุนให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการวางแผนและปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวิทยาลัย ส่งเสริมให้ร่วมกันจัดนิทรรศการหรือกิจกรรมในวันสำคัญ ส่งเสริมให้ร่วมรับผิดชอบในการดูแลความสะอาดเรียบร้อยในชั้นเรียน อาคารเรียน เป็นต้น

ปณิธาน นุ่มศิริ (2528 : 108-121) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การนำเสนอโปรแกรมการสอดแทรกจริยธรรมในการสอนภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการและโปรแกรมการสอดแทรกจริยธรรมของครูภาษาไทย ในการสอนวิชาภาษาไทย กลุ่มตัวอย่าง เป็นครูภาษาไทยจำนวน 262 คน และหัวหน้าหมวดภาษาไทยจำนวน 55 คน รวมทั้งสิ้น 317 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของครูและหัวหน้าหมวดวิชาภาษาไทย เกี่ยวกับการสอดแทรกจริยธรรมในการสอนภาษาไทย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานเลขคณิต และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า ในการปลูกฝังความสามัคคี ความเสียสละ และการรักษาระเบียบวินัย ครูภาษาไทยมีความคิดเห็นว่า ควรใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมติ จัดป้ายนิเทศ และแสดงละคร ส่วนหัวหน้าหมวดวิชาภาษาไทยมีความเห็นว่าควรใช้วิธีการจัดป้ายนิเทศ แสดงบทบาทสมมติ และใช้สถานการณ์จำลอง ในเรื่องโปรแกรมการสอดแทรกจริยธรรม ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ 3 วิธีคือ การสอดแทรกจริยธรรมโดยตรง โดยการนำกิจกรรมประเภทต่าง ๆ มาใช้ประกอบการสอน เช่น การแสดงละคร ได้ว่าที่ เชิญวิทยากร ทำสมุดภาพ เป็นต้น การสอดแทรกจริยธรรมตามสภาพการณ์ เช่น การยกย่องชมเชยและประกาศความดีความสามารถของนักเรียนที่มีความประพฤติดี มอบหมายงานให้ทำ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน และกำหนดให้ทำงานเป็นกลุ่ม เป็นต้น และการสอดแทรกจริยธรรมด้วยการสอนแบบสหสัมพันธ์วิชา เช่น ร่วมมือกับครูสังคมศึกษาจัดแสดงละครอิงประวัติศาสตร์ วางแผนการเรียนการสอน โดยสร้างแกนหลักเกี่ยวกับจริยธรรมขึ้นร่วมกับครูวิชาอื่น ๆ เป็นต้น

โกเศศ ค้วงอินทร์ (2528 : 160-200) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียนเกี่ยวกับวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 251 คน ครูจำนวน 409 คน และนักเรียนจำนวน 500 คน รวมทั้งสิ้น 1160 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐาน ทดสอบค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที (T - test) ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการจัดกิจกรรมการศึกษานอกห้องเรียน โรงเรียนสามารถดำเนินการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนได้มากและเรียงตามลำดับคือ การอบรมนักเรียนตามโครงการการจัดกิจกรรมนักเรียน และการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

2. วิธีการปลูกฝังจริยธรรมที่โรงเรียนและครูปฏิบัติต่อนักเรียนเรียงลำดับการปฏิบัติจากมากไปหาน้อยคือ การยกย่องชมเชยผู้กระทำความดี การปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดีของครูแก่นักเรียนการติดตามผลการปฏิบัติงานของนักเรียน การเสนอแนวทางในการปฏิบัติงานและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักคุณธรรมและจริยธรรม และการดำเนินลงโทษนักเรียนผู้กระทำความผิด

วัฒนา ปราดนวิทยา และคณะ (2527 : 93-110) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้กิจกรรมฝึกจริยธรรมนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการใช้กิจกรรมฝึกจริยธรรมกลุ่มตัวอย่างเป็นครูจำนวน 13 คน นักเรียนชายจำนวน 21 คน นักเรียนหญิงจำนวน 24 คน ของโรงเรียนพุทธศรีสัพพัญญู จังหวัดระยอง รวมทั้งสิ้นจำนวน 58 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 ชุดคือ แบบสัมภาษณ์ครู เรื่องการใช้กิจกรรมฝึกจริยธรรมนักเรียนกิจกรรมสำหรับฝึกจริยธรรมนักเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านการไม่ตรงต่อเวลา และแบบบันทึกพฤติกรรมนักเรียนเกี่ยวกับการตรงต่อเวลา 3 ประเภท ได้แก่ การเข้าแถว การส่งงาน และการเปลี่ยนห้องเรียน จากนั้นนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย และ Stem - leaf diagram ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมตรงต่อเวลาของนักเรียนก่อนใช้กิจกรรมฝึกจริยธรรมและหลังใช้กิจกรรมฝึกจริยธรรมแตกต่างกัน ก็นำมาใช้กิจกรรมทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ เล่นเกม กำหนดเวลาและอ่านหนังสือกำหนดเวลา การควบคุมโดยกลุ่ม กิจกรรมลูกโซ่กำหนดเวลา และการตระหนักถึงการตรงต่อเวลา การควบคุมโดยกลุ่ม กิจกรรมลูกโซ่กำหนดเวลา และการตระหนักถึงการตรงต่อเวลา ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมตรงต่อเวลาดีขึ้น และหลังจากทั้งช่วงเวลาเพื่อดูความคงทนของพฤติกรรมแล้ว นักเรียนมีพฤติกรรมด้านการตรงต่อเวลาดีขึ้นมากอย่างเห็นได้ชัดเจน

เกื้อกูล รัตโนภาส (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของครูในการส่งเสริม จริยธรรมให้แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ตามทัศนะของผู้บริหาร

พบว่า ผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาที่สังกัดกรมสามัญศึกษา และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนของเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก มีทัศนะต่อบทบาทของครูในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาด้านการอบรม สั่งสอน การจัดกิจกรรมและการเสริมแรง และด้านการเป็นแบบอย่างอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการติดต่อผลอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของครูในการส่งเสริมจริยธรรมให้แก่นักเรียนตามทัศนะของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาที่สังกัดกรมสามัญศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ทั้ง 3 ด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏว่าแตกต่างกันในด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาที่สังกัดต่างกัน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏว่าแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

บุญจง เรืองสะอาด (2537 : 42-46) ได้ทำการศึกษาสภาพการอบรมและปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา ผลการศึกษาจากการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการอบรมและปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา พบว่าหัวข้อจริยธรรมที่ครูปลูกฝังในโรงเรียนมากคือ เรื่องความขยัน ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย และความสามัคคี ส่วนหัวข้อจริยธรรมที่ครูปลูกฝังไม่มากนัก ได้แก่ ความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและการใฝ่รู้ โดยนักเรียนในเมือง ครูปลูกฝังจริยธรรมเรื่องการตรงต่อเวลา ความกตัญญู การเสียสละ และความอดทนมากกว่านักเรียนในโรงเรียนชนบท ซึ่งครูเน้นจริยธรรมในเรื่องความขยัน การใฝ่รู้ ความสามัคคี ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และความเป็นผู้มีวัฒนธรรมมากกว่านักเรียนในเมือง

จุฑาภาติ วรณวิเศษ และคณะ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสภาพการส่งเสริมจริยศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามทัศนะของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดพิษณุโลก พบว่า

1. ด้านการบริหารเพื่อส่งเสริมจริยศึกษาในโรงเรียนส่วนใหญ่ มีการส่งเสริมจริยศึกษาในระดับมากทุกข้อ ยกเว้นการที่ครูประจำชั้นควรเยี่ยมบ้านนักเรียน อยู่ในระดับน้อย
2. ด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมจริยศึกษาในโรงเรียนทุกโรงเรียน ได้ดำเนินการเพียงระดับปานกลาง
3. ด้านการจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมนักเรียนที่ส่งเสริมจริยศึกษาในระดับน้อยถึงน้อยที่สุดเกือบทุกด้าน โดยมีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังนี้
 - 3.1 กิจกรรมส่งเสริมจริยศึกษาที่นักเรียนชอบมากที่สุด คือ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญ ๆ และไม่ชอบมากที่สุด คือ การจัดบวชสามเณรหมู่ในภาคฤดูร้อน

3.2 ระยะเวลาที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยศึกษามากที่สุด คือทุกวันศุกร์และในคาบวิชาพุทธศาสนา

3.3 บุคลากรที่มีบทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด คือ ครูทุกคน รองลงมาคือ ครูฝ่ายจริยศึกษา

3.4 รูปแบบการส่งเสริมความประพฤตินักเรียนต้องการมากที่สุดคือ ผู้ที่ประพฤติดีควรได้รับการยกย่องเป็นเกียรติบัตร การมีวินัยในตนเอง รับผิดชอบด้วยตนเอง และการระบุคะแนนความประพฤติในใบรับรองวุฒิ

4. ผลการเปรียบเทียบสภาพการส่งเสริมจริยศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา จังหวัดพิษณุโลก พบว่า นักเรียนหญิงมีทัศนคติการจัดการส่งเสริมจริยศึกษาสูงกว่านักเรียนชาย อย่างมีนัยสำคัญสถิติระดับ 0.001 ในภาพรวมด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการจัดกิจกรรมนักเรียน ยกเว้นด้านบริหารเพื่อส่งเสริมจริยศึกษาด้านเดียวที่นักเรียนหญิงมีทัศนคติไม่แตกต่างกับนักเรียนชาย

5. ผลการเปรียบเทียบการส่งเสริมจริยศึกษาในโรงเรียนขนาดต่าง ๆ พบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา จังหวัดพิษณุโลก ขนาดกลางส่งเสริมจริยศึกษาสูงกว่าโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ทั้งด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน การจัดกิจกรรม การเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ 0.05

สุเชษฐ์ ม่าหริ่ม (2519 : 58-62) ได้ทำการวิจัยเรื่อง อิทธิพลของการเป็นแบบอย่างต่อการพัฒนาจริยธรรมของเยาวชน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงอิทธิพลของการเป็นแบบอย่างต่อการพัฒนาจริยธรรมของเยาวชน กลุ่มตัวอย่างประชาชนเป็นนักเรียนชาย ระดับ ม.ศ. 1 และ ม.ศ. 2 จำนวน 300 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 4 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม กลุ่มละ 60 คนทุกกลุ่มมีทั้งผู้ที่มีระดับจริยธรรมต่ำและสูง กลุ่มทดลองได้เห็นตัวแบบประเภทแสดงอารมณ์ดีใจหรือเสียใจต่อการที่ตนมิได้โกงในการเล่นเกม ส่วนกลุ่มควบคุมมีโอกาสได้เล่นเกม แต่ไม่ได้เห็นแบบและการแสดงอารมณ์ของตัวแบบหลังจากการเล่นเกมแล้วผู้ถูกทดลองทั้งหมดถูกวัดระดับความวิตกกังวลอารมณ์ของตัวแบบหลังจากการเล่นเกม แล้วผู้ถูกทดลองทั้งหมดถูกวัดระดับความวิตกกังวลในขณะที่เล่นเกม และการเห็นคุณค่าของรางวัล ผลการวิจัยพบว่าผู้ที่มีความวิตกกังวลสูงและผู้ที่ไม่ได้เห็นตัวแบบเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมการโกงของบุคคลได้อย่างแน่นอน แต่ก็ยังมีความสำคัญมากเพราะเป็นเครื่องชี้บอกว่า ถ้ามีตัวแบบที่ดีแล้วผู้ที่รับรู้และเลียนแบบมากที่สุดคือ ผู้ที่มีระดับจริยธรรมสูง ส่วนผู้ที่มีระดับจริยธรรมต่ำนั้นมีการเลียนแบบน้อยกว่า และจะเลียนแบบผู้กระทำผิดก็ต่อเมื่อแบบนั้นมีลักษณะดูใจให้น่าเลียนแบบมากเป็นพิเศษเท่านั้น

สุรัตน์ แสงอรุณ (2539 : 206-207) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร” พบว่าผู้บริหารโรงเรียนควรให้ความสำคัญ และส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับโรงเรียน โดยให้ครูผู้สอนได้เพิ่มพูนความรู้ในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังไม่ทราบว่าผู้บริหารโรงเรียนควรกำหนดนโยบาย และส่งเสริมเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา ในด้านงานอาคารสถานที่ของโรงเรียนการจัดการเรียนการสอนของครู และด้านผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนให้เป็นรูปธรรม และชัดเจนในแต่ละปีการศึกษา เพื่อจะทำให้การปฏิบัติการติดตามผล การพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

กฤษณา ไตรศิริ (2538 : 61) ศึกษาการจัดกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่โรงเรียนจัดมาก คือ การจัดประชุมผู้ปกครอง นักเรียน และผู้นำชุมชนก่อนเปิดภาคเรียนทุกต้นปี ทุกปี การให้ชมอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ปัญหาในการดำเนินกิจกรรม คือผู้บริหารงานในหน้าที่มากเกินไป ไม่มีเวลาออกไปเยี่ยมชุมชน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านอาชีพที่จะให้การแนะนำประชาชน ครูมีงานในหน้าที่มากเกินไปไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ประชาชนยากจนเข้าใจว่าการดำเนินงานภายในโรงเรียนเป็นหน้าที่ของครูฝ่ายเดียว

8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ไรค์ (Reid. 1965 : 77-80) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “Moral and Spiritual Values : To Teach or Not to Teach?” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเจตคติของครูมัธยมศึกษาโรงเรียนรัฐบาลว่าควรจะเป็นการสอนด้านค่านิยมทางศีลธรรมจรรยาให้แก่เด็กหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างเป็นครูจากโรงเรียนในเขตซานดิเอโก เป็นครูมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 63 คน ครูมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 42 คน รวมทั้งสิ้น 105 คน โดยการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า ครูในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีความเห็นว่า ควรจะเน้นให้มีการจัดสอนค่านิยมทางศีลธรรมมากกว่าครูระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 20 ปี มีความเห็นว่าควรจัดให้มีการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมจรรยาในชั้นเรียนโดยตรง ส่วนครูที่มีประสบการณ์ในการสอน 5 ปี หรือประสบการณ์ในการสอนน้อย มีความคิดเห็นว่าไม่ควรจัดสอนวิชาศีลธรรมจรรยาในชั้นเรียนซึ่งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ฮอฟแมน (Hoffman. 1970 : 291) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูกับจริยธรรม 4 ประการ คือ การมีความรู้สึกผิดชอบ การอดทนต่อสิ่งชั่วร้ายใจ การยึดหลักแห่งตนและยอมรับสารภาพผิดปรากฏว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูให้ความรักในช่วง 4-13 ปี มีลักษณะทางจริยธรรม 4

ประการสูงกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักน้อยนอกจากนี้ยังพบว่าการให้เหตุผลในการอบรมสั่งสอนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะทางจริยธรรมของเด็กโดยเฉพาะเด็กอายุ 5 ปี

กิลเลเมท (Guillemette, 1992 : 18-23) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมโรงเรียน พบว่า วัฒนธรรมโรงเรียนที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน ประกอบด้วยรูปแบบการทำงานเป็นทีม ความสัมพันธ์ของผู้ร่วมงานและผู้บริหารมีความร่วมมือสูง การรับรู้และการตอบสนองต่อการปรับตัวเข้ากับโรงเรียนสูง การรับรู้ต่อภารกิจหลักของโรงเรียน การมีค่านิยมการปฏิบัติงานที่ดีเหล่านี้ส่งผลต่อความพึงพอใจในการทำงาน ความผูกพันกับองค์กร การคงอยู่ในงานและความตั้งใจในการทำงาน

ดาฟท์ (Daft, 1992 : 232) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมโรงเรียน พบว่า วัฒนธรรมโรงเรียนเป็นสิ่งที่สร้างให้โรงเรียนบรรลุความต้องการอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้สภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ โดยวัฒนธรรมโรงเรียนจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมภายนอกและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ถูกต้องเหมาะสมกับค่านิยมทางวัฒนธรรมกับความเชื่อกลยุทธของโรงเรียน และสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานของโรงเรียนให้บรรลุผลได้

แทตเตอร์ และฮอย (Tater and Hoy, 1988 : 17-24) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในเรื่องเกี่ยวกับความไว้วางใจในการทำงานระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและครู จำนวน 1,083 คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในรัฐนิวเจอร์ซีย์ สหรัฐอเมริกา พบว่า การส่งเสริมสุขภาพและความไว้วางใจกัน เป็นสิ่งสำคัญของสภาพชีวิตความเป็นอยู่ภายในโรงเรียน สภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ จะทำให้องค์การมีบรรยากาศที่นำไปสู่สัมพันธ์ภาพของระบบสังคม และความสัมพันธ์ที่ดีของสังคมในโรงเรียนจะนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารงาน

เคปแลน (Kaplan, 1992 : 101-102) พบว่า จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการศึกษาทางด้านสังคมวิทยา การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาของรัฐ เกิดจากเหตุจำเป็น 3 ประการคือ

1. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองมีการจัดการศึกษา ก่อให้เกิดผลในทางบวกทางด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะคิด และพฤติกรรมของเด็กอย่างเห็นได้ชัด

2. สถานันครอบครัวยุคใหม่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จำนวนของครอบครัวแตกแยกการทำงานนอกบ้านของทั้งบิดามารดา การตั้งครุภัณฑ์นอกสมรสของมารดาวัยรุ่น อัตราการหย่าร้าง รวมทั้งการสร้างครอบครัวใหม่ของบิดาหรือมารดาเพิ่มสูงขึ้น โรงเรียนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว กล่าวคือจำนวนเด็กในโรงเรียนที่มาจากรอบครัวที่มีโครงสร้างหลากหลายเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้น โรงเรียนจำเป็นต้องปรับโครงสร้างการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับความแตกต่างของเด็กแต่ละคน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเป็นประการสำคัญ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียนมักจะห่างเหิน (Distance) ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Distrust) และมีความเป็นศัตรู (Hostility) กันโดยธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะบทบาททั้งสองสถาบันถูกกำหนดให้แตกต่างกันโดยโครงสร้างของสังคม ดังนั้นช่องว่างระหว่างบ้านกับโรงเรียนจึงมีอยู่เสมอ การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองจะช่วยลดปัญหาความสัมพันธ์ดังกล่าวได้

ดอนตัน (Dolton, 1989 : 180-186) ได้ศึกษาอิทธิพลของวัฒนธรรมกลุ่มเพื่อนเกี่ยวกับค่านิยมของนักศึกษา การที่เข้าใจอิทธิพลวัฒนธรรมกลุ่มเพื่อนที่มีต่อการกระทำเพื่อก่อให้เกิดกลยุทธ์เพื่อการพัฒนา งานที่สำคัญสำหรับผู้ทำงานกับนักศึกษาเกี่ยวข้องกับ การฝึกฝนและการพัฒนาให้เกิดความตระหนักทั้งค่านิยม และพัฒนาการทางค่านิยมของนิสิตนักศึกษาพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมในกลุ่มวัฒนธรรมของกลุ่มเพื่อนและ กลยุทธ์ที่จะเกิดการฝึกฝนและการพัฒนา

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีหลักการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ พบว่าการที่จะพัฒนานุเคราะห์ให้เกิดในเรื่องดังกล่าว จะต้องใช้วิธีการ และแนวทางอย่างหลากหลายผสมผสานกันจึงจะประสบความสำเร็จได้ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อให้เห็นประเด็นชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นที่มาของกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ด้วย และข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้ สรุปและนำเสนอในรูปแบบของตาราง ที่มีรายละเอียดปรากฏในตาราง 1

ตาราง 1 แนวทางการพัฒนาคุณธรรม อริยธรรม และก่านิยมที่พึงประสงค์

ผู้ทำวิจัย หลักการ แนวคิด	การจัดการเรียนการ					สิ่งแวดลอม โน , นอกโรงเรียน	ผู้ปกครองและผู้ร่วมชุมชนมีส่วน	รวม	รวม
	สอนโดยตรง	สอนสอดแทรก	สอนบูรณาการ	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	ตัวอย่างแบบอย่างที่ดี				
1. กิรติ ศรีวิเชียร (2548)							✓		1
2. สุวัฒน์ มุทธเมธา (2524)							✓		1
3. รวีวรรณ ชินตระกูล (2540)						✓			1
4. ชัยรัตน์ เตชะไตรศักดิ์ (2544)							✓		1
5. แม็คไนท์ (Mc.Kinght 1997)							✓		1
6. สนง. การศึกษาเอกชน (2546)				✓					1
7. หิสนา แชนบลิ (2541)	✓				✓				2
8. ชัยพร วิชาวุธ (2530)	✓				✓				2
9. สุวิมล ร่องวานิช (2543)	✓	✓	✓			✓			4
10. กรมวิชาการ (2545)				✓					1
11. กระทรวงศึกษาธิการ (2546)				✓					1
12. ลัดดา แสนวงษ์ (2532)	✓			✓	✓	✓			4
13. ชำเคื่อง วุฒิจันทร์ (2524)	✓	✓							2
14. จอห์น ยู ไม เกิลลิส	✓								1
15. ไกรนุช สิริพูล (2531)					✓				1
16. อภิญญา นานะโรจน์ (2539)	✓			✓	✓	✓			4
17. เกื้อกูล รัตโนภาส (2537)		✓		✓	✓	✓			4
18. จินตนา ทวีวัฒน์ (2529)	✓			✓		✓			3
19. ปณิธาน นุ่มศิริ (2528)	✓	✓							2
20. โกสศ ค้วงอินทร์ (2528)				✓	✓				2
21. วิไลนา ปราณวิทยา และคณะ				✓					1
22. บุญจง เรืองสะอาด (2536)					✓		✓		2

ตาราง 1 (ต่อ)

ผู้ทำวิจัย หลักการ แนวคิด	การจัดการเรียนการสอน						ผู้ปกครองและผู้นำชุมชนมีส่วนร่วม	รวม
	สอนโดยตรง	สอนสอดแทรก	สอนบูรณาการ	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	ตัวอย่างแบบอย่างที่ดี	สิ่งแวดล้อม ใน , นอกโรงเรียน		
23. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แลกยะ				✓	✓	✓		3
24. สุเชษฐ์ ม้าหรีม (2519)					✓			1
25. รามอน อารีไรด์	✓					✓		2
26. สุวัฒน์ แสงอรุณ (2539)	✓	✓	✓			✓		4
27. กฤษณา ไตรศิริ (2538)							✓	1
28. สنج.การประถมศึกษาแห่งชาติ (2541)						✓	✓	2
รวม	11	5	2	10	10	10	7	55

จากตาราง 1 พบว่า แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ที่ได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักการ ดำรง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่ จะสอดคล้องและตรงกัน ผู้วิจัยจึงได้จัดกลุ่มเป็น 5 แนวทางหลัก ๆ ซึ่งประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาด้วยการจัดการเรียนการสอน แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แนวทางการพัฒนาด้วยการใช้ตัวแบบที่ดี แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน และแนวทางการพัฒนาด้วยการนำผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี หลักการ ดำรง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ได้แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ พร้อมรายละเอียดของการปฏิบัติในแต่ละแนวทาง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วย การสอนโดยตรง ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การสอนสอดแทรกในรายวิชาอื่นที่ตนเองสอน การสอนบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระอื่น การสอนเน้นการอภิปรายและแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรม การสอนโดยใช้ตัวแบบและกรณีตัวอย่าง การสอนโดยการให้ปฏิบัติในสถานการณ์จำลอง และการสอนโดยใช้การปรับพฤติกรรม

2. แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย การจัดกิจกรรม ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เข้าค่ายพุทธบุตร แสดงตนเป็นพุทธมามกะ กิจกรรมประจำวันหน้าเสาธง สวดมนต์ประจำสัปดาห์ และการแข่งขัน กีฬา

3. แนวทางการพัฒนาด้วยการใช้ตัวแบบที่ดี ซึ่งประกอบด้วย การให้ผู้บริหาร ครู และบุคลากร ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี นักเรียนรุ่นพี่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การเชิญบุคคล ที่มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ดีเด่นตรงกับที่โรงเรียนต้องการพัฒนามาให้การอบรมนักเรียนเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ขอความร่วมมือผู้ปกครองให้ช่วยประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ และ เชิญบุคคลที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นพ่อดีเด่น แม่ดีเด่น เข้าร่วมกิจกรรมวันพ่อ วันแม่แห่งชาติ ที่โรงเรียนจัดขึ้น พร้อมกล่าว ประวัตียกย่องเชิดชูความดีเป็นแบบอย่างกับนักเรียน

4. แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ให้สะอาดร่มรื่น สวยงาม และเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการติดข้อความธรรมะ คติธรรม สุภาษิต ที่เอื้อต่อการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ไว้ตามต้นไม้ อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ในบริเวณโรงเรียน มีการจัดนิทรรศการเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำให้มีการจัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ประจำในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนเคารพสักการบูชา มีการจัดห้องจริยศึกษา และพุทธศาสนา โดยเฉพาะเพื่อให้นักเรียนได้ใช้เป็นแหล่งศึกษาในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

5. แนวทางการพัฒนาด้วยการนำผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย การเชิญผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเข้าร่วมประชุมชี้แจงทำความเข้าใจ ทำได้ด้วยการสร้างความตระหนักและมีส่วนร่วมตัดสินใจ เผยแพร่ และแจ้งข้อมูลข่าวสารความรู้เกี่ยวกับเทคนิค

วิธีการอบรมสั่งสอนและลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ ขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองอบรมสั่งสอน และแจ้งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนให้ทางโรงเรียนทราบ เชิญผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ ที่โรงเรียนจัดขึ้น

ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยตามที่ปรากฏในภาพประกอบ 2